

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Cunjak Maja

Mentor: doc. dr. Marjan Hočevar

GLOBALNI TERORIZEM IN RANLJIVOST MEST

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

KAZALO

1 UVOD	4
2 GLOBALIZACIJA IN DRUŽBA TVEGANJA	7
2.1 GLOBALIZACIJA KOT SVETOVNA HOMOGENIZACIJA	8
2.2 GLOBALIZACIJA KOT DOSTOPNOST DO RAZNOVRSTNOSTI SVETA	8
2.3 POSLEDICE GLOBALIZACIJE	9
2.4 OD TERITORIALNIH SKUPNOSTI K SVETOVNIM OMREŽJEM	10
2.5 DRUŽBA TVEGANJA	10
2.6 GLOBALIZACIJA TVEGANJ	11
3 TERORIZEM	14
3.1 TEROR, TERORIZEM	14
3.2 PROFIL TERORISTA	16
3.3 SKUPNA ZNAČILNOST TERORISTOV JE NJIHOVA »NORMALNOST«	18
3.4 OD SIMPATIZERJA DO ČLANA	19
3.5 V IMENU VIŠJIH CILJEV	20
3.6 VZROKI TERORIZMA	21
4 MESTA	22
4.1 ZGODOVINSKI PREGLED	22
4.1.1 <i>Varnost in urbanizacija vojne</i>	24
4.1.2 <i>Mesto kot prizorišče in simbol nasilnega boja</i>	26
4.1.3 <i>Strah, nevarnost in militarizacija urbanega življenja</i>	28
4.2 MESTA KOT STRATEŠKE TOČKE	29
4.3 MESTO KOT TARČA	42
4.3.1 <i>Uničenje Hirošime, Hanoja, Phnom Pehna</i>	44
4.3.2 <i>Ponovni napadi na Mesto</i>	46
4.4 ŽIVLJENJE V URBANEM SVETU	48
4.4.1 <i>Konec vesoljske dobe</i>	50
4.4.2 <i>Vsestransko zagotovljena ranljivost</i>	50
5 VOJNA PROTI TERORIZMU IN ŽIVLJENJE V MESTIH PO 11. SEPTEMBRU 2001	52
5.1 RAST VARNOSTNE INDUSTRIJE	53
5.2 KONCENTRIRANA DECENTRALIZACIJA NA TRGU	54
5.3 CITADELIZACIJA, BARIKADIRANJE IN VLADNO RAZNAČRTOVANJE	57
6 SKLEP	62
7 VIRI	66

KAZALO SLIK IN TABEL

<u>SLIKA 4.1: OPERACIJA SIDRO</u>	33
<u>SLIKA 4.2: CORBUSIERJEVI OBRAMBNI STOLPI</u>	34
<u>TABELA 5.1: TRIJE SEKTORJI, KI SO PO NAPADU (11.9.2001) IZGUBILI NAJVEČ DELOVNIH MEST</u>	58

1 UVOD

Tragični dogodki septemberskega jutra v ZDA so pretresli ne samo prebivalce prizadetih mest, ampak svet v celoti. Zgodbe, ki smo jih do tedaj videvali samo v filmih, predvsem ameriških, so vstopile v resnično življenje. Razlika je bila le v tem, da je bil v filmu happy end. Srečnega konca tistega dne ni napisal nihče, umirali so resnični ljudje. Dogajale so se že smrti in teroristični napadi, tudi samomorilski, a ta je presešel vse po svoji skrajnosti, po načinu izvedbe in številu žrtev. Tisti prvi običajni odziv na travmatske dogodke, njihovo zanikanje, je morda prav zaradi skrajnosti dogodka tokrat nekako odpovedalo. Neverjetno se je naenkrat zazdelo zelo verjetno in resnično. Ostala pa so vprašanja, predvsem tisti večni »Zakaj?«. In seveda strah, da se to ponovi in zavest, da se lahko ponovi kjerkoli.

Morda se tega še ne zavedamo dovolj, ali vsaj ne v celoti, toda življenje vseh ljudi se bo zelo spremenilo. Samomorilska letala niso samo zrušila simbolov nekega sveta, ki ni bil vsem simpatičen, ampak so iz temeljev zamajala naše prepričanje o varnosti in kar je pomembneje, ukrepi za njeno zagotavljanje utegnejo bistveno omejiti demokratične pravice državljanov, pretok ljudi in idej, ne pa nujno pretoka kapitala. Ob skrajnih dogodkih so namreč ljudje bolj pripravljeni sprejeti tudi skrajne odzive, take, ki jih drugače morda ne bi, ali, ki celo nasprotujejo njihovim osnovnim prepričanjem. Svet naenkrat postane bistveno bolj pregleden, črno-bel, razdeljen na naše, ki so seveda dobri in na njihove, grde. Ni vmesnih odtenkov in vse se zdi enostavno.

Napad so morda neke politične in ideološke skupine proslavljale kot velik uspeh v svojem boju, vendar verjetno bo ta »uspeh« zmanjšal možnost uresničevanja tudi upravičenih ciljev tako njih samih, kot mnogih drugih ljudi in skupin do katerih ta svet in v njem prevladujoči odnosi niso najbolj pravični. Tudi kaznovanje utegne biti neizbirčno, saj glavni krivci navadno dobro poskrbijo zase, ljudi (tudi tiste za pravice katerih naj bi se borili) pa prepuste usodi. Mnogi, ne ravno vzorni demokratični režimi, so si pod krinko protiterorističnega boja vsaj začasno utrdili oblast, mnogi podporniki terorizma so si naredili nove maske, mnogi pa razmere preprosto izkoriščajo za svoje račune. Še vedno pa naj bi veljala etična zapoved, da cilj ne opravičuje sredstev in da je človeško življenje dragoceno. Nihče ni nedotakljiv, pa če je na poti v šolo, doma pred televizijo, v kinu, v restavraciji, v službi, na počitnicah, na letalu, ladji ali v avtobusu.

Globalni terorizem je posledica globalizacije, ki je ob koncu 20. stoletja svetovni red precej spremenila. Tako se moramo danes vsi prilagajati načinu življenja v poenotenem svetu, kar je izzvalo tekmovalnost življenjskih pogledov. Nekateri si svet predstavljajo kot sintezo različnih kultur, izpostavljajočih vrline posameznosti, spet drugi pa težijo k razvoju ene vseobsegajoče organizacije, ki naj bi predstavljala interes celotnega človeštva (na primer Al-Qaeda). Raznoliki pogledi, ki se srečajo v takšnih razmerah, vodijo do kulturnega konflikta, v katerem imajo na primer versko obarvane smernice posebno vlogo, saj je za te značilno, da služijo kot orodje za legitimizacijo nekega pogleda na svet v množicah, celih narodih. Iz dejstva, da je svet globaliziran, sledi, da ponovno oživljajoči takšni in drugačni fundamentalni pogledi in ideologije inovativnih tradicionalistov lahko prevzamejo globalni vpliv. Globalizirani svet je tako integriran v celoto, a ne harmoničen, en prostor.

Globalni terorizem je postal orožje, ki se ga ne da ustaviti s pregledi na letališčih, mejnih prehodih, niti z zapiranjem marginalnih skupin, ki so lahko potencialni teroristi. Prenaša se kot plin in se ga ne da zajezi s filtrom, omejiti na določena območja. Celoten svet je izpostavljen njegovim vplivom.

Da bi se zaščitili pred njim, ne smemo gledati le na svoje dobro in dobro naše države, ampak je treba problem obravnavati globalno, z več vidikov, in ga poskušati rešiti, ne pa le prikriti, zadušiti. Lahko bi rekli zelo preprosto, da bo terorizem obstajal toliko časa, dokler bodo na svetu nezadovoljni ljudje. Seveda je to pretirana izjava, vendar je treba iz nje izhajati in se vprašati po resničnih koreninah terorizma.

Saj vemo, da teroristi niso le ljudje s psihičnimi motnjami, ki nimajo drugega dela, kot napadati, izvajati samomorilske akcije in podobno. So ljudje, ki jih politične, ekonomske, ali kakšne druge razmere pripeljejo do te meje, kjer konformizem ni več mogoč. Seveda terorizem ni takoj naslednja stopnja, ampak skrajnost. In tudi ta je včasih potrebna, da pride do določenih sprememb, za katere se drugače legitimna oblast sploh ne bi zmenila.

Zaradi aktualnosti tega problema sem se odločila, da bom v diplomski nalogi poskušala osvetliti fenomen globalnega terorizma v luči njegove uporabe s strani držav in terorističnih organizacij pri njihovem političnem delovanju. Posvetila se bom tudi bolj formalnim oblikam nasilja in terorja, za katerega si države in organizacije prizadevajo, ko napadajo mesta in njegove prebivalce. Pomembno je, da ne gledamo na teror nad mesti in prebivalci kot

izključno nedržavno nasilje. Takšni pristranski in omejeni pogledi so, na žalost, prevladovali v nedavnih urbanih raziskavah o terorizmu. Namesto tega, sem v nalogi uporabila obsežen pristop k organiziranemu, političnemu nasilju v mestih in proti mestom. Prizadevala sem si za osvetlitev različnih oblik terorizma, od državnega terorizma in terorizma z nedržavnim ozadjem, do formalnega in informalnega terorizma. Takšna obsežna perspektiva je nujno potrebna. V nalogi bom izvedla interdisciplinarno, mednarodno, kritično in obširno analizo vojn, terorizma in mest. Moj namen je predstaviti, da tako neformalno (teroristično) nasilje kot formalno (državno) nasilje, ki je značilno za čas po hladni vojni in 11. septembru 2001, v veliki meri sprožita sistematično in načrtno napadanje mest in urbanih prostorov. Da bi to dosegla, sem preučila vrsto socioloških, urbanih, kulturoloških, arhitekturnih in vojaških teorij in študijskih primerov. Medtem ko se pretežno osredotočam na čas po hladni vojni in 11. septembru 2001, prav tako nakažem smer, v kateri so napadi na mesta, urbane vojne in krutost do urbanih meščanov v zadnjih nekaj letih globoko povezani – in pogosto presenetljivo podobni – s tistimi, ki so se dogajali v preteklosti.

2 GLOBALIZACIJA IN DRUŽBA TVEGANJA

Globalizacija je združenje kultur sveta in porast zavesti o svetu kot celoti. V teoriji in praksi svet določa homogeno celoto. Tako vprašanja, kaj pomeni živeti in kako mora biti življenje urejeno, postanejo stvar globalnega razmišljanja. Kot posledica tega dobijo sila različne odgovore od raznolikih posameznikov in družbenih skupin, ki imajo popolnoma pisana razmerja do sistema družbe in množice vrednot (slednje so vsota vrednot vseh zajetih kultur). Soočenje njihovih različnih pogledov pomeni, da globalizacija povzroča primerjalno interakcijo različnih oblik življenja.

Najkasneje ob koncu 20. stoletja je globalizacija povsem spremenila svetovni red. Tako se mora danes vsak odgovoren Zemljan prilagajati načinu življenja v poenotenem svetu, kar je izzvalo tekmovalnost življenjskih pogledov. Nekateri si svet slikajo kot sintezo različnih kultur, izpostavljajočih vrline posameznosti, spet drugi pa težijo k razvoju ene vseobsegajoče organizacije, ki naj bi predstavljala interes celotnega človeštva (na primer Al-Qaeda). Raznoliki pogledi, ki se srečajo v takšnih razmerah, vodijo do kulturnega konflikta, v katerem imajo na primer versko obarvane smernice posebno vlogo, saj je za te značilno, da služijo kot orodje za legitimizacijo nekega pogleda na svet v množicah, celih narodih. Iz dejstva, da je svet globaliziran, sledi, da ponovno oživljajoči takšni in drugačni fundamentalni pogledi in ideologije inovativnih tradicionalistov lahko prevzamejo globalni vpliv. Globalizirani svet je tako integriran v celoto, a ne harmoničen, en prostor .

Z večjo dostopnostjo, ki jo omogoča nova tehnologija prometa in komunikacij, začenjamo razkrivati, da ne le vse bolj odpravljamo prostor kot oviro, temveč tudi izgubljammo zaščitno vlogo prostora in da postajamo vse bolj izpostavljeni zelenim in neželenim globalnim vplivom in globalnim vdorom. Teritorialne meje postajajo vse bolj prepustne in vse težje obvladljive. Videti je, kot da nastaja nekakšen »brezkrajevni svet« (Mlinar, 1994: 11). Vse težje je odgovoriti na vprašanje: kaj je domače in kaj tuje; kdo je domačin in kdo tujec?

Na splošno velja, da se družbena dogajanja vse bolj izenačujejo s svetom kot celoto. Medtem ko je bilo družbeno dogajanje najprej omejeno na lokalno, regionalno in nacionalno raven, stopa danes v ospredje internacionalno, supranacionalno in svetovno (po Mlinarju, 1994: 24). Tisti sociologi, ki so sicer profesionalno vezani na obravnavo mesta, podeželja, lokalnih skupnosti ali regij, so se znašli v položaju, ko ne morejo več zanemarjati vplivov in odvisnosti

od svetovnega dogajanja. Pri tem se pozornost po eni strani preusmerja od manjšega k večjemu prostoru, po drugi pa se v zvezi s tem povečuje zanimanje za pojasnjevanje razmerij med posameznimi deli in s svetom kot celoto.

Med tem ko je bilo v preteklosti (v veliki meri tudi še danes) značilno, da se je vsaj družbena elita prostorsko lahko ločevala od drugih ljudi v zasebni svet, postaja to z razvojem tehnologije vse manj uresničljivo. S tem ko prihaja do »zgoščanja v času in prostoru«, postaja nemogoče probleme reševati tako, da se jim prostorsko izmikamo (tako kot na primer predmestje predstavlja umik, pobeg od problemov ožjega mestnega jedra). S povečevanjem medsebojne odvisnosti v svetovnem merilu, kar se izraža tudi v zavesti o tem, da gre za en sam svet, se hkrati zmanjšujejo možnosti izdvojenih, parcialnih rešitev, pa bodisi da gre za posameznika, lokalno skupnost ali nacionalno državo (Mlinar, 1994: 26).

2.1 Globalizacija kot svetovna homogenizacija

Pri tem gre za širjenje univerzalnih standardov, ki nadomeščajo prejšnjo partikularno homogenost manjših teritorialnih enot. Namesto prejšnjih različnosti med teritorialnimi enotami, ki so se med seboj izključevale, zdaj prihaja do uniformnosti, ki predstavlja nekakšno infrastrukturo »prostora tokov« ter neoviranega gibanja materialnih dobrin, ljudi in idej v mednarodnem in svetovnem merilu (Mlinar, 1994: 27). To je tisti vidik globalizacije, na katerega se avtorji največkrat kritično odzivajo ob prepričanju, da postajamo po vsem svetu vsi enaki (Luard v Mlinar, 1994; 27). Takšne težnje se negativno ocenjujejo še zlasti tedaj, kadar se standardizacija in uniformnost pojavljata skupaj s težnjo po enosmerni dominaciji, kot se to kaže v oznakah »vesternizacija«, »amerikanizacija«, »kokakolaizacija« (Dore v Mlinar, 1994; 27). Pri tem gre za standardizacijo materialne in duhovne kulture, na primer za določene kategorije in verige hotelov, za določene blagovne znamke, za enako ureditev letalskega prometa ali pa za uporabo svetovnega jezika, kot je angleški.

2.2 Globalizacija kot dostopnost do raznovrstnosti sveta

Lahko rečemo, da je stopnja globalizacije tem večja, čim večji delež celotne svetovne raznovrstnosti je prisoten ali dostopen v okviru posamezne teritorialne skupnosti.

Čim bolj teritorialni (sub)sistemi postajajo inkluzivni v odnosu do raznovrstnosti v širšem okolju in v svetovnem merilu, tem bolj se izenačujejo z globalnim sistemom kot celoto. Idealno tipsko vzeto bi se tako konec koncev na primer »lokalno« izenačilo z »globalnim«. Pridemo torej v položaj, ko se ves svet pojavlja v vsakem kraju in ko hkrati vsak kraj (regijo, narod) najdemo vsepovsod po svetu (Mlinar, 1992/93). Vsaka teritorialna enota postaja zmeraj bolj odprta do celote, celota pa zmeraj bolj izraža raznovrstnost vseh svojih delov. S tem ko se povečuje raznovrstnost ali vsaj dostopnost do večje zunanje raznovrstnosti po posameznih teritorialnih enotah, se zmanjšuje tudi njihova prejšnja izključnost (inkluzivnost).

2.3 Posledice globalizacije

Te na primer zadevajo globalna središča visoke tehnologije, globalno tovarno, globalno mesto, globalna omrežja in globalne trge, globalno infrastrukturo, ki jo oblikuje globalni komunikacijski sistem, globalizacijo kapitala ...

Hkrati stopajo v ospredje še mnoge bolj specifične spremembe, ki jih lahko na tak ali drugačen način povežemo s procesom globalizacije in s prostorsko-družbenim prestrukturiranjem, ne glede na to, ali nosijo etiketo »globalen« ali ne. Lahko so povezana z ekonomijo, kulturo, politiko ali drugimi funkcionalnimi področji. Na primer: multinacionalne korporacije, pojavi pobegle industrije, elektronski prenos finančnih sredstev, pretok podatkov prek mej in svetovni (mednarodnih) jezik.

Vedno širšo usmeritev in težnjo po globalizaciji lahko bolje razumemo predvsem na podlagi sprememb v informacijski tehnologiji in še posebej v razvoju telekomunikacij. Imamo tehnologije, ki so predvsem namenjene varovanju zasebnosti posameznika, ali – kot na primer osebni računalnik – služijo individualnim potrebam; so pa tudi take, kot na primer »omrežne tehnologije« in satelitske komunikacije, ki kar najbolj očitno demonstrirajo širjenje medsebojne povezanosti v prostoru s težnjo po globalizaciji.

Globalizacija sama prispeva k terorizaciji sveta. Ekonomska globalizacija stopnjuje ekonomsko nesigurnost, razjeda kulturno raznolikost in identiteto, prav tako izvaja napad na politične svoboščine državljanov. S tem ustvarja plodna tla za rast fundamentalizma in ekstremizma. Globalizacija vzpodbuja fundamentalizem na več ravneh:

- Fundamentalizem je produkt globalizacije in nastane kot odziv odtujene in jezne mladine koloniziranih skupnosti in kultur na erozijo njihove identitete in varnosti

- Razočarani ljudje oropani ekonomske varnosti zaradi globalizacije iščejo svojo varnost v spolitizirani verski identiteti in omejenem nacionalizmu
- Ker politiki več ne morejo odločati o ekonomskih zadevah (saj državna ekonomska suverenost izpareva z globalizacijo) organizirajo svoje volilce okoli verskih in kulturnih razlik na osnovi strahu in sovraštva

2.4 Od teritorialnih skupnosti k svetovnim omrežjem

Naslednji vidik prestrukturiranja ali razgrajevanja doslej prevladujoče prostorske organiziranosti družbe na pragu informacijske dobe lahko označimo kot prehod od teritorialnih skupnosti (lokalnih, regionalnih, nacionalnih) k omrežjem, ki se oblikujejo na podlagi določenih interesov za specifične funkcije, in značilno, vse bolj neodvisno od prav določene teritorialne podlage. Teritorialne skupnosti so se lahko izoblikovale le v daljšem času na strnjemem območju in so obstajale le kot razmeroma toge, trajne in multifunkcionalne tvorbe, ki so bile inkluzivne znotraj svojih mej in izključujoče navzven. Za razliko od teh pa je značilno, da danes izredno dinamično nastajajo najrazličnejša omrežja transnacionalnega povezovanja ljudi s specifičnimi interesi (npr. Al-Qaeda), tako da je takšno povezovanje selektivno in fleksibilno ter vse manj odvisno od prostorske oddaljenosti sodelujočih subjektov. Tehnična podlaga za razmah takšnih omrežij je seveda nova informacijska in komunikacijska tehnologija.

Multinacionalne kompanije so začele premeščati industrijsko proizvodnjo z lokacij z razmeroma visokimi plačami delavcev v okviru bogatejših držav na lokacije z nizkimi plačami v revnejših državah; vse to je imelo daljnosežne posledice za delovne in življenjske razmere ljudi v vseh delih sveta. Ta proces je začel izpodkopavati tradicionalno delitev sveta na nekaj industrijskih dežel na eni strani ter na veliko večino dežel v razvoju, ki so se vključevale v svetovno gospodarstvo le kot producenti surovin.

2.5 Družba tveganja

Pojem industrijska ali razredna družba se je vrtel okoli vprašanja, kako je mogoče družbeno proizvedeno bogastvo porazdeliti neenako in obenem legitimno. To se prekriva z novo

paradigmo družbe tveganja, ki temelji na rešitvi podobnega, pa vendar povsem drugega problema. Kako je mogoče tveganja in nevarnosti, ki se sistematično proizvajajo skupaj z razvitim modernizacijskim procesom, preprečiti, jih narediti nenevarne, jih dramtizirati in jih tam, kjer so se nekoč pojavili omejiti in razpršiti tako, da niti ne ovirajo modernizacijskega procesa niti ne prekoračujejo meje dopustnega?

Obljuba varnosti narašča skupaj s tveganji in jo je treba proti čuječi in kritični javnosti vedno znova potrjevati s kozmetičnimi ali dejanskimi posegi v tehnično-ekonomski razvoj. V kontinuiteti modernizacijskih procesov se socialni položaji in konflikti družbe, »ki razdeljuje bogastvo«, družbeno zgodovinsko prej ali slej pričnejo prekrivati s socialnimi položaji in konflikti družbe, »ki razdeljuje tveganja« (Beck, 1986: 25). Današnja tveganja in nevarnosti se torej bistveno razlikujejo od na videz pogosto podobnega srednjega veka po globalnosti svoje nevarnosti in po svojih modernih vzrokih. »So modernizacijska tveganja. So pavšalni proizvod mašinerije industrijskega napredka in se z njenim nadaljnjim razvojem sistematično zaostrujejo« (Beck, 1986: 26).

Zgodovina porazdelitve tveganj kaže, da se tveganja enako kot bogastva držijo razredne sheme, le obratno: bogastva se zbirajo zgoraj, tveganja pa spodaj. Zdi se, da tveganja razredno družbo krepijo in ne odpravljajo. Pomanjkanju preskrbe se pridružita še pomanjkanje varnosti in preobilje tveganj, ki bi se mu morali izogniti. Proti temu si lahko bogati kupijo varnost in svobodo od tveganja. Ta razredno specifična porazdelitev tveganj je dolgo veljala in še danes velja za nekatere centralne dimenzije tveganja. Kdor ima potrebno dolgoročno finančno moč, se lahko z izbiro bivališča in z ureditvijo stanovanja izogiba tveganjem.

2.6 Globalizacija tveganj

Z razširitvijo modernizacijskih tveganj se relativirajo socialne razlike in meje. Zaradi globalizacijske tendence nastajajo prizadetosti, ki so nespecifične. Kjer se vse spremeni v ogroženost, nekako nič več ni nevarno. Kjer ni več nobene možnosti za pobeg, končno tudi nočemo več misliti na to.

V globalizaciji je vsebovan vzorec porazdelitve tveganj, v katerem je veliko političnega eksploziva: prej ali slej zadenejo tudi tiste, ki jih proizvajajo ali imajo od njih korist. Globalizacijo lahko razumemo kot pozahodnjenje ostalega sveta. S tem bi svet izgubil

različnost, predvsem kulturno, ali pa bi se ta kvečjemu zreducirala na neznamenit del. Na vseh področjih bi prevladovala miselnost ene družbene skupine in to tiste, ki je gospodarsko, politično in vojaško najmočnejša. Svet bi se moral zavzemati za globalizacijo, ki bi bila humana in ne bi pomenila le enostranskega izkoriščanja, ki enim prinaša korist, drugim pa nepopisno bedo. Zavedati se je treba, da so tudi razlike znotraj ostalega sveta zelo velike. Tu leži tudi vprašanje nekaterih večjih problemov sedanjega sveta, na primer terorizma, ki je nekakšen odgovor na te procese. Terorizem kot oblika boja proti nekaterim problemom je družbeno popolnoma nesprejemljiv. Je pa tudi res, da je daleč najbolj odmeven. Zdravilo za zahod je v radikalni spremembi njegove politike, kaj takega pa je težko pričakovati od nekoga, ki dominira nad vsem in se (zaenkrat) ne čuti ogroženega. Vendar pa samo sprememba zahodne politike lahko privede, da bo zahod še naprej vodilen, ostalega sveta pa ne bo videl samo kot predmeta za izkoriščanje. S tem bi se izboljšalo stanje sveta kot celote, kot nekaj kar je resnično in v celoti globalno. Šele z globalizacijo svojih enakopravnih medsebojnih odnosov, bi lahko govorili o globalizaciji. Tveganja v svojem širjenju kažejo družbeni efekt bumeranga: tudi bogati in mogočni niso varni pred njimi (Beck, 1986: 44). Stranski učinki udarijo nazaj tudi po središčih svoje proizvodnje. Akterji modernizacije sami padejo v vrtince nevarnosti, ki jih povzročajo in od katerih imajo korist. Ta družbeno krožni efekt ogrožanja je mogoče posplošiti: pod streho modernizacijskih tveganj se prej ali slej vzpostavi »enost storilca in žrtve« (Beck, 1986: 45). Kmalu postane jasno, da je Zemlja postala katapultni sedež, ki ne pozna več nobenih razlik med revnim in bogatim, belim in črnim, jugom in severom, vzhodom in zahodom.

Svetovna enakost položajev ogroženosti pa nas ne sme zavesti glede novih družbenih neenakosti znotraj tveganjskih prizadetosti. Te nastajajo še posebno tam, kjer se razredni in tveganjski položaji prekrivajo: proletariat svetovne družbe tveganja se naseljuje pod tovarniškimi dimniki, poleg rafinerij in kemičnih tovarn v industrijskih središčih tretjega sveta. Tvegane industrije so preselili v dežele z nizkimi mezdami. To ni naključje. Obstaja sistematična privlačna sila med skrajno revščino in skrajnimi tveganji.

Družba tveganja proizvaja nova interesna nasprotja in novo skupnost ogroženosti, katere politični domet je zaenkrat še povsem odprt. Kakor se modernizacijske ogroženosti postopoma vedno bolj zaostrojujejo, posplošujejo in s tem ukinjajo še preostale cone neprizadetosti, družba tveganja razvija tendenco objektivnega poenotenja prizadetosti v globalnih položajih ogroženosti. Družbe tveganja niso razredne družbe – to je še premalo.

»Vsebujejo bazično demokratično razvojno dinamiko, ki razbija meje in ki človeštvo stisne skupaj v novit položaj civilizacijskih samoogrožanj (Beck, 1986: 57). Družba tveganja z dinamiko, ki se sprošča v njej, presega nacionalno državne meje, kakor tudi meje sistemov zvez in gospodarskih blokov. Medtem ko je razredne družbe mogoče organizirati v nacionalne države, zaradi družb tveganja nastajajo objektivne »skupnosti ogroženosti«, ki jih je nazadnje mogoče zajeti samo v okviru svetovne družbe (Beck, 1986: 58).

3 TERORIZEM

Lahko bi rekli, da se intenzivnost globalizacije definira z razvojem zahodne civilizacije. Posledica tega so na žalost najhujši teroristični napadi v času moderne zgodovine, na primer Al-Qaedin napad 11. septembra 2001. Nadaljnje širjenje zahodne kulture in poslovnih interesov, z drugimi besedami globalizacije, se ne odraža samo kot katalizator za ekstremen, fundamentalistični terorizem, ampak tudi na svoj način pospešuje razširjenost organizacij kot je Al-Qaeda in jim pomaga povečevati njihovo učinkovitost.

Zaradi lažjega razumevanja je potrebna obrazložitev temeljnih konceptov in ključnih pojmov v nalogi. Ker so pojmi in koncepti iz tega področja preučevanja pogosto nejasni, ali pa avtorji uporabljajo različne nazive za iste oziroma zelo podobne pojme je potrebno definirati njihovo vsebino, saj se podoben pojmovni in konceptualni aparat uporablja skozi celotno nalogo.

3.1 Teror, terorizem

Dejstvo je, da mednarodna skupnost v vsej svoji dosedanji zgodovini in kljub mnogim poskusom, še »ni uspela izpeljati oziroma predstaviti splošno, obširno in univerzalno sprejeto definicijo terorizma« (Koufa, 2002:9). Razlog temu je, da ima vsaka država svoj pogled na definicijo terorizma, ki temelji »na zgodovinskih izkušnjah, občutku za osnovne vrednote in prioritetah v odnosih z drugimi državami« (Mani, 2002:68).

Etimološki izvor besede terorizem izhaja iz latinščine: terror in francoščine: terreur. Prvi označuje strah in grozo (Latinsko – slovenski slovar, 1972: 535). Pomen drugega pa z dvema pojmom opisuje Verbinčev »Slovar tujk« (Verbinc, 1994: 711) kot: zastraševanje (politično nasilje in podobno) oziroma strahovlada, tj. uporaba fizičnega nasilja nad političnimi nasprotniki. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 1991:71) je definicija terorja podana deskriptivno. Teror opisuje kot veliko nasilje, s katerim se želi doseči, da si kdo ne bi upal obnašati tako, kakor bi hotel oziroma želel.

Pojem teror v najširšem pomenu označuje strahovlado, v novejšem času pa povzročanje strahu z nasilno aktivnostjo s političnim ciljem. Bistvo terorja je v tem, da njegove žrtve niso samo tisti, ki so bili neposredno ubiti ali mučeni, ampak tudi vsi drugi, ki vedoč za usmrtitve

in podobna dejanja, žive v permanentnem strahu. Najprej je teror bil ozko povezan z vsemi vrstami vojn, še posebej z državljansko, ki se od ostalih loči po tem, da se spopad odvija med družbenimi in etničnimi skupinami v okviru iste države ali skupnosti držav ter z ali brez tuje pomoči in intervencije. Razlogi za spopade so različni: od secesijskih pa do ideoloških. Sodobna vojna in politična teorija definira državljanske vojne kot družbene vojne ali spopade nizke intenzivnosti, kar se oddaljuje od postavk teorije vojn Klausewitz, po katerih je nasilje »vojna izključno v primeru, če ga izvaja država proti drugi državi« (Clausewitz). Von Clausewitz, ki je svoje teorije pisal v prvi polovici 19. stoletja, daje poudarek uničenju sovražnikove vojaške sile zaradi doseganja določenih političnih namenov, medtem ko civilno prebivalstvo ostaja izven domene spopada v zaščitenem civilnem statusu, sodelovanje v spopadu pa mu je prepovedano pod grožnjo, da bo postavljeno izven zakona. V državljanskih vojnah, ki so se pojavile po nastanku Clausewitzevih teoretičnih postavk, pa se dogaja prav nasprotno; glede na to, da jih vodijo družbene ali etnične skupine, se razlika med vojaki in civilisti zabriše, pa tudi glavni cilji spopadov niso več vojni, ampak družbeni in civilni. Državlanske vojne se načeloma začne tako, da legalna oblast v neki državi izgubi legitimnost v očeh določene družbene ali etnične skupine, ki po nekem dogodku, ki bistveno spremeni situacijo v družbi, začne oboroženi spopad s ciljem ustvarjanja radikalno nove družbene ali državne ureditve.

Poleg državnega terorja, se konec 19. stoletja v Evropi pojavi nova oblika terorizma – terorizem na podlagi individualnih nasilnih akcij, ki imajo za cilj ogrožanje določene oblasti in ureditve. V drugi polovici 20. stoletja se terorizem navezuje na narodnoosvobodilna gibanja ter radikalne in teroristične organizacije narodov, ki nimajo priznane samostojnosti, kot so Palestinci, Baski in Irci. Organizacije kot so IRA, ETA in HAMAS, so v zadnjih letih postale sinonim za teroristično brutalnost, kajti cilj njihovih napadov poleg funkcionarjev držav, proti katerim se borijo, neredko postanejo tudi povsem nedolžni državljani, kar povzroča širjenje množičnega strahu in negotovosti. V sedemdesetih letih 20. stoletja se pojavi tudi tako imenovani ideološki terorizem, ki se veže na ideološko odklanjanje življenja v sodobnih kapitalističnih pogojih, oziroma prizadevanje, da se odgovori pritisku kapitalističnega gospodarstva. Skupine, ki organizirajo takšen tip terorizma, skušajo pokazati, da je demokratičnost sodobnih razvitih družb privid, ki skriva izkoriščanje lastnega delavstva in nerazvitega dela sveta.

Strah terorja, posebljen v terorizmu, dobi na začetku 21. stoletja posebno poglavje v doslej – po številu žrtev, ki se meri v tisočih in načinu izvedbe – nezabeženem terorističnem napadu na zgradbe World Trade centra in Pentagona v ZDA. Po trditvah ameriške strani, odgovornost za te napade nosi islamsko fundamentalistična organizacija Al-Qaeda pod vodstvom Osame bin Ladna, kar je napeljalo administracijo predsednika Busha na politični precedens, kot je vojna napoved samemu terorizmu, pa tudi vsem državam, ki nudijo pomoč in zaščito teroristom. Postalo je jasno, da proti samomorilskim terorističnim udarcem, kot so ti, ki so bili izvedeni z ugrabljenimi civilnimi letali, dejansko ne obstaja ustrezna zaščita – razen preventive, ki se reducira na predhodno odkrivanje načrtov teroristov in razbijanje njihovih organizacij. Prav tako je očitno, da že s povzročitvijo množičnega pomora teroristi uresničijo svoj primarni cilj; destabilizacijo družbe, ki je napadena. Podoba ameriške družbe pred in po terorističnem napadu na New York in Washington namreč zanesljivo ni več enaka. ZDA, simbol blaginje, individualnih pravic in svoboščin ter politične korektnosti danes vse bolj postajajo družba prestrašenih posameznikov, ki se boje novih terorističnih povračil, letalskih poletov in potovanj, rastoče gospodarske recesije in arabskega videza ljudi, ki živijo v njihovi soseščini. Tu se torej pokaže, da teroristi svoje sovraštvo do določene države in oblasti – v tem primeru ameriške – izražajo s sejanjem terorja in strahu med nedolžnimi prebivalci.

V trenutku, ko se svet sprašuje, na kakšen način naj se ustrezno postavi po robu terorizmu, je zelo pomembno, da svetovni mogočnejši dojamejo, da trajna prevlada nad nevarnostjo globalnega terorizma predstavlja precej več od fizične likvidacije najnevarnejših svetovnih teroristov in njihovih organizacij. Uspešno zatiranje terorizma in ostalih oblik terorja predpostavlja enakomernjši razvoj sveta ter pravičnejšo razdelitev gospodarskih resursov, saj je očitno, da je svet na začetku 21. stoletja še daleč od harmonije. Siromaštvo in beda ogrožata velik del človeštva, medtem ko bogati in razviti kopičijo bogastvo, moč in vpliv. V tem konfliktnem območju se rojevajo različni ekstremistični koncepti, kot je tudi terorizem islamskih fundamentalistov, usmerjen na ZDA kot državo, ki s svojo politiko odločilno vpliva na oblikovanje sodobnega sveta.

3.2 Profil terorista

V prvi vrsti nas zanima profil terorista in kdo postane terorist in zakaj. Kljub temu, da

terorizem ni nov pojav in nikakor ne zgolj produkt sodobne družbe - že v času rimskega imperija so se, piše Božidar Jezernik v zborniku Besede terorja, sklicevali na božanski mandat za opravljanje božjega dela na Zemlji s tem, da so sejali smrt in strah med heretiki in drugimi grešniki - ga vendarle ne moremo opazovati izven kulturnega konteksta sodobne družbe. "Po 11. septembru je namreč na Zahodu prevladal pogled na svet, ki deli dve sferi, in sicer sfero svobode in demokracije na eni strani in sfero despotizma, malopridnih držav in verske gorečnosti na drugi strani," piše Jezernik. V tem kontekstu včasih ni čisto jasno, kdo koga pogojuje - terorizem vojno proti njej ali velja tudi obratno. Poleg tega se statistike o terorizmu med sabo močno razlikujejo, kar ni nujno posledica povečanja terorističnih dejanj - mnoga dejanja, ki so bila nekoč kvalificirana kot uboj, ugrabitev in podobno, so bila kasneje kvalificirana kot teroristična.

Potemtakem je prvi del odgovora na vprašanje, kdo postane terorist, ta, da je terorist tisti, ki dobi tako ime. Mnoge organizacije, ki jih imajo v eni državi za teroristične, se v drugi smatrajo za skupine borcev za svobodo. Nezanemarljivo je dejstvo, da uradni seznam terorističnih organizacij State Departmenta na svoji listi vzdržuje izključno tuje teroristične organizacije. Nekatere med njimi so gverilske organizacije, kot sta na primer kolumbijska FARC in šrilanški Tamilski tigri.

Študija *Sociology and Psychology of Terrorism: Who becomes a terrorist and why*, ki jo je izdelal Rex A. Hudson in katere cilj je, kot pravi njen avtor, poiskati skupne značilnosti posameznikov in skupin, ki se ukvarjajo s terorizmom ali tendirajo k njemu, z namenom, da bi izboljšali protiteroristične metode in politiko ZDA (prepoznavanje potencialnih teroristov je skupaj s politiko preventivne vojne hudo nevarna zadeva!), se zato ukvarja in omenja izključno tuje teroristične skupine. Temu je podrejena tudi kategorizacija terorističnih skupin, ki našteva nacionalistično-separatistične, religiozno-fundamentalistične, novo-religiozne in socialno revolucionarne teroristične skupine. Desničarski teroristi v študiji niso obravnavani, saj jih, kot pravi avtor študije, uradni seznam State Departmenta ne omenja, priznava pa, da jih ne gre minimalizirati, o čemer priča bombni napad v Oklahoma Cityju leta 1995. Prav tako seveda v študiji ni govora o državnem terorizmu.

Poskus sociološkega in psihološkega profiliranja terorista je, kakorkoli že pogledamo, ustvarjanje konstrukta, saj obstajajo le konkretni posamezniki in skupine, ki se za dosego svojih ciljev poslužujejo dejanj, ki jih označujemo za teroristična. Kolikor je profiliranje terorista v službi boja proti terorizmu in prevencije pred njim, je podvržen njegovi definiciji

terorizma in logiki ustvarjanja Drugega - mehanizmu, ki sta se ga stoletja posluževala tudi družboslovje in humanistika, ki sta bili fascinirani s primitivnim - ljudi sta delila na pripadnike "civilizirane družbe" na eni in "barbare" na drugi strani.

3.3 Skupna značilnost teroristov je njihova »normalnost«

Tako kot za pravno definicijo terorizma, tudi ni možno najti takšne, ki bi obsojala dejanje Osame bin Ladna, Al Qaeda in talibanov, hkrati pa izključevala dejavnosti, ki jih izvajajo ZDA, pri čemer imamo v mislih njena posredovanja na Bližnjem vzhodu, v Nikaragvi, na Kubi, v Kolumbiji, Hondurasu in druga, tako je tudi praktično nemogoče izdelati splošno veljavni profil terorista, ki ne bi vključeval atributov, ki so značilni tudi za populacijo, ki se uvršča med civilizirance. Psihološkim komponentam terorizma je zato v njegovi analizi nujno potrebno dodati zgodovinsko, socialno, politično, ekonomsko in navsezadnje kulturno dimenzijo.

Psihološke analize, kolikor niso omejene zaradi pomanjkanja dostopnih podatkov (pogosto gre za študije primerov, ki temeljijo na analizah teroristov, ki so izkrivljene zaradi izrednih okoliščin - recimo analize v zaporih), pa tudi zaradi zastaranja podatkov, saj se pojavljajo nove in nove skupine, z novimi vrstami voditeljev, metodologijami pa tudi spreminjajočimi cilji, so pokazale, da so predstave o omejenih, neizobraženih, brezperspektivnih, propadlih in umsko motenih fanatikih pogosto napačne. Metode in strategije dela terorističnih skupin namreč zahtevajo visoko izobražene profesionalce. Teroristične skupine vedno bolj novačijo člane s strokovnim znanjem, na področjih, kot so komunikacije, računalniško programiranje, tehnike, finance in znanost. Razumeti, kaj človeka, ki je šolan in visoko izobražen ter poklican za to, da misli, privede, da izvede akcijo, za katero se zdi, da ima čisto iracionalen ali celo brezumen značaj, je morda najtežje.

Zanimivo je, da se večina raziskovalcev strinja s tem, da je skupna značilnost teroristov prav njihova normalnost. To zlasti velja za skupine, ki jih označujemo za politične teroriste, ker imajo družbene in ideološke cilje. Glede na motivacijo psihologi v grobem ločujejo še kriminalce, ki jih motivira materialna nagrada in psihopatske teroriste, kjer gre za "nerazumna" dejanja posameznikov in skupin. Med slednje uvrščajo recimo skupino Aum Šinrikjo, ki je leta 1995 s sarinom izvedla napad na tokijski podzemni železnici.

Psiholog B. J. Berkovitz meni, da je najbolj verjetno, da bodo orožje za množično uničevanje uporabili teroristi, za katere je značilna sociopatska osebnost. Poleg njih ločuje še pet tipov terorističnih osebnosti - paranoidne, paranoidno-shizofrene, t. i. mejne osebnosti, shizofrene in pasivno agresivne tipe (povzeto po Hudsonu, 1999: 2-3). Taka delitev, priznavajo drugi raziskovalci, podlega stereotipom o duševno motenih teroristih. Strokovnjakinja za jedrski terorizem Jessica Stern recimo ugotavlja, da si osebe, za katere velja, da jih lahko uvrstimo med shizofrene ali sociopatske osebnosti, morda res želijo napraviti dejanje množičnega uničenja, a je manj verjetno, da bodo - v primerjavi z drugimi - tudi uspeli. Kot poudarja, uporaba orožja za množično uničevanje zahteva skupinsko prizadevanje, sociopati in shizofreniki pa imajo težave pri funkcioniranju v skupinah (povzeto po Hudsonu, 1999: 2-3).

Ne glede na to, ali je bil njen voditelj paranoiden ali tudi psihopatski, kot so ga označili nekateri, je Aum Šinrikjo, skupina z apokaliptično in milenijsko filozofijo, napovedala novodobne teroriste, ki se ne držijo več nujno splošnega načela, veljavnega še v 70-ih in 80-ih letih 20. stoletja, in ga lahko strnemo v stavku "Teroristi želijo, da jih veliko ljudi gleda, ne da jih veliko umre". Njegova premisa je izhajala iz ocene, da je vedenje teroristov normativno in da bi, če bi prekoračili določene omejitve ter se poslužili orožja za množično uničevanje oziroma poboja velikega števila civilnih prebivalcev, bili deležni obsojanja javnosti, se od nje odtujili in spodbudili hitre povračilne ukrepe. Zdi se, da to velja za staro generacijo teroristov, kot sta recimo nacionalistično separatistični skupini PIRA (Začasna Irska republikanska armada) in baskovska ETA. Take skupine - med njimi tudi Japonska rdeča armada (JRA) - naj bi imele razloge za to, da niso sabotirale svojo etnično bazo javne podpore ali domače in tuje simpatizerje. Zaradi povezanosti s svojo etnično bazo bi poleg tega za take skupine težko rekli, da - kot naj bi to splošno veljalo za teroristične skupine - nujno združujejo od družbe ali skupnosti alienirane posameznike. Znano je recimo, da se nekatere skupine, kot je na primer palestinski Hamas, ki jih v prvi vrsti poznamo kot skrajno skupino samomorilskih bombašev, poleg tega ukvarjajo z mnogimi civilnimi in socialno naravnanimi dejavnostmi v skupnosti, kot so gradnja šol, sirotišnic, begunskih taborišč in mošej.

3.4 Od simpatizerja do člana

Med rekruti naj bi prevladovali izolirani in mladi ljudje, ki se želijo pridružiti skupini zaradi občutka pripadnosti in stabilne identitete. Identificirajo se z ideali in pogosto idealizirajo

voditelja skupine. Včasih lahko pomembno vlogo odigrajo čisto eksistencialni faktorji. Znano je recimo, da član Hamasa, ki izvede samomorilski napad, umre v zavesti, da je dejanje storil za Alaha, a včasih tudi za družino, ki ji mesečna štipendija po njegovi smrti lahko zagotovi preživetje.

Pot, ki pripelje mladega človeka v teroristično skupino, je podobna v vseh skupinah. To je postopna pot, po kateri gre posameznik od protestnika prek pasivnega podpornika do aktivnega podpornika in končno, če pokaže dovolj zavzetosti, do člana skupine.

3.5 V imenu višjih ciljev

V imenu višjih ciljev, ki niso le religiozni, posamezniki izvajajo nasilna dejanja nad drugimi ali nad sabo. Kot poudarja Albert Bandura, je pri tem ključen spoznavni ustroj moralne vrednosti ubijanja, opravičevanje nasilja pa toliko večje, če posamezniki ali skupine menijo, da so nenasilne možnosti za doseg svojih ciljev neučinkovite. Tako delovanje lahko temelji na čisto racionalnih kalkulacijah med ceno, ki jo bodo plačali, in pridobitvah, ki jih bodo dosegli, ter zaključku, da je nasilje najboljši dostopen način akcije glede na dane družbene okoliščine.

Med najbolj nevarnimi posamezniki ali skupinami naj bi bili - vsaj tako pravi Post - verski teroristi (religiozni kulti, kot je Aum Šinrikjo, ali dobro financirane religiozne skupine, kot sta Al Qaeda in Hezbolah). Za razliko od običajnih terorističnih skupin s političnimi in socialnimi cilji, ki so svoje uspešno poslanstvo merili v terminih medijske pozornosti in vladne reakcije, religiozni teroristi svoja dejanja opravičujejo z božanskim poslanstvom, v imenu Alaha ali Gospoda.

Odgovoriti na vprašanje, kdo postane terorist in zakaj, je težko, saj ni splošnega strinjanja niti za to, kaj sploh terorizem je in kaj so vzroki zanj. Da se ne bi zapletli v različne teorije o tem, naj za konec navedem le misel enega od sodobnih ameriških političnih analitikov, Benjamina Berberja, ki dokaj dobro osvetljuje pomembno dimenzijo sodobnega globalnega terorizma in tako posredno daje tudi del odgovora na vprašanje, kdo danes postane terorist in zakaj ter zakaj je boj proti terorizmu neuspešen. Kot pravi omenjeni avtor, je terorizem negativna in izrojena oblika medsebojne (svetovne) povezanosti, torej "druga plat" ali rana

globalizirajočega sveta. McSvet je drugo ime za kulturni imperializem in tržno logiko zahoda ter monokulturalizem, džihad pa je reakcija nanj. Morda malo preveč poenostavljeno, pa vendar, pomembna dimenzija, ki jo Berber prinaša, je njegova teza, da gre za konflikt znotraj ene same - globalne civilizacije. Kljub temu, meni omenjeni avtor, da Džihad in McSvet navzven nastopata kot izključujoča in diametralno nasprotna si principa, sta soodvisna, še več - drug drugega pogojujeta, oblikujeta in krepita (povzeto po Hudsonu, 1999: 11-15).

3.6 Vzroki terorizma

Rast terorističnih dejanj in zaskrbljenosti nad tem se lahko pripiše najmanj 5 faktorjem:

1. Tehnologija, ki jo uporabljajo teroristi za izvedbo svojih dejanj se je v zadnjem desetletju močno izboljšala, tako v smislu učinkovitosti, kot tudi v smislu raznovrstnosti uporabljenih sredstev.
2. Tarče terorizma so veliko bolj prostorsko razširjene, kot so bile to kdajkoli prej. Prav tako pa se v vseh primerih kaže tudi čedalje večja iznajdljivost in natančnost teroristov pri izbiri svojih tarč.
3. Teroristi, kot tudi njihove žrtve, uporabljajo zapletena komunikacijska sredstva. Sedaj se teroristi veliko bolj pojavljajo na televizijah, imajo svoje radijske oddaje, izdajajo svoje časopise, kjer poskušajo širši javnosti pokazati svoje motive, načela in ideale. Ogromno vlogo pa s svojim informacijskim potencialom v tem primeru odigra svetovno medmrežje.
4. Vse več je vzrokov za terorizem. To pa je posledica vse večjih nasprotij, konfliktov in kriz na prav vseh celinah sveta. Dandanes prisostvujemo tudi čedalje večjim razlikam med bogastvom in revščino oziroma drugače povedano 1/10 svetovnega prebivalstva poseduje 9/10 svetovnega bogastva.
5. Terorizem vse bolj in bolj postaja nekakšna globalna industrija, ki vzpostavlja vse več možganskih trustov, vojaških vadbišč, svetovalnih podjetij, raziskovalnih centrov, nezakonitega poslovanja ter odločnih odgovorov.

4 MESTA

S pojavom terorizma pride do izraza ranljivost večjih svetovnih mest in vprašanje ali bodo mesta v prihodnosti še vedno rasla, kljub nevarnosti nadaljnjih napadov? Nadaljnje grožnje terorizma bi lahko oslabile ekonomske sile, ki vzdržujejo mesta. Vseeno pa veljavni dokazi sugerirajo, da je davek zaradi strahu prenizek, da bi uničil sposobnost New Yorka in ostalih velikih mest za življenje.

Velika svetovna mesta so v zadnjih desetletjih rasla in se razvijala kljub grožnjam kriminala, preobljudenosti in revščine. Ali lahko terorizem ogrozi vitalnost velikih mest? Napadi 11. septembra so bili tipični: terorizem v razvitem svetu je vedno bil osredotočen na finančne in politične centre moči. Napadi na WTC in Pentagon so prisilili Američane k razmisleku, da je življenje in delo v velikih mestih ogroženo in izpostavljeno velikemu tveganju zaradi visoke stopnje terorizma.

Da bi lahko razpravljali o dolgoročnih posledicah terorizma na mesta, moramo najprej odgovoriti na vprašanje zakaj so mesta sploh nastala? Iste sile, ki so omogočile nastanek mest, prav tako onemogočajo mestom gibljivost v času katastrof kot so teroristični napadi, saj mesta predstavljajo gonilno silo ekonomskih aktivnosti, ki jih je težko prekositi. Poleg tega nenehna nevarnost terorizma, ustvarja mesta manj privlačna za življenje in opravljanje poslov. Terorizem povzroča velike spremembe v strukturi urbanega življenja.

4.1 Zgodovinski pregled

Mesta, vojskovanje in organizirani politični kriminal so bili vedno v medsebojni povezavi. Vojna in mesta so že skozi zgodovino (urbano in vojaško) bila vedno povezana med seboj. »Obstaja direktna povezava med vojno in mesti« je napisal geograf Ken Hewitt. »Mesta so bolj korenito sestavljena iz kolektivnega življenja in vsebujejo določen človeški prostor. Vojna pa je najbolj korenita ali zavedno izvajana priložnost kolektivnega nasilja, ki uniči prostor« (Hewitt, 1983: 258).

Ostanki masivnih urbanih utrdb – še posebej v Aziji, Afriki, Latinski Ameriki in Evropi – so dokaz, da so bila mesta v predmoderni dobi dejansko delujoča sila, prav tako pa tudi glavna tarča napadov v času vojne. V predmoderni dobi so bila mesta zgrajena za obrambo, prav tako pa so imela pomembno lego za trgovanje in menjavo. Imela so politično, religijsko in družbeno moč. Mesta so s svojimi podpornimi zidovi, z obzidjem in obdana z jarki stala izrazito izpostavljena vedno pretečim napadom. Pustošenje in uničevanje utrjenih mest in njegovih prebivalcev je bilo v predmodernih vojnah osrednjega pomena.

V 16. in 17. stoletju se v Evropi začnejo pojavljati moderne države kot »bordered power containers« in imajo monopol nad političnim nasiljem (Giddens v Graham, 2004: 2).

Razvijajoča se državna in metropolitanska mesta, ki so ležala ob jedru držav, niso več urejala svoje vojske in obrambe, vendar pa so ohranila politično moč in razsežnost. Ta mesta so ukazovala nasilje, vodstvo (oblast), kontrolo, represijo in kolonialno pridobitev ozemlja, surovin in bogastva in delovno silo iz tujine.

V 19. in 20. stoletju so industrijska mesta na celotnem severu rasla sočasno z ubijalsko močjo tehnologije. Ta mesta so zagotavljala moško delovno silo in surovine za vzdrževanje masivne industrijske ali »totalne vojne« 20. stoletja. Sočasno pa so bile te industrije in okolje, glavna tarča napadov v »totalni vojni«. Industrijska mesta so na ta način postala v vsej svoji celoti prostor za vojno. V parih letih se je bombardiranje prestavilo od selektivnega uničenja ključnih prizorišč znotraj mest, na razširjeno napadanje urbanih predelov in končno, do istočasnega uničenja celotnega urbanega prostora in prebivalstva (Shaw v Graham, 2004:2).

Pravzaprav je to preišljeno uničenje mest in njegovih podpornih sistemov, v času vojne in kriz, stalen pojav v celotni urbani zgodovini našega planeta.

Urbanizacija in izvrševanje političnega nasilja je v moderni dobi osrednjega pomena. To skrivnostno prepletanje mest in vojskovanja ne bi smelo biti presenečenje. »Konec koncev, sodobnost skozi ves svoj razvoj, predstavlja sodobnost v vojni« (Pieterse v Graham, 2004: 3). Medtem pa vojne in nasilja nad mesti in njegovimi prebivalci preplavljajo naš svet. Skozi vsa stoletja ni bilo možno, oziroma izvedljivo obvladovati mesta znotraj obrambnih zidov ali obzidij, ki so ščitila prebivalstvo od vojaških napadov. Danes ni več primerno teoretizirati mesta kot lokalno omejen prostor, ki je ločen od ostalega sveta. Tudi politično nasilje je sedaj izzvano z mednarodnim omrežjem, ki je lahko istočasno, tako globalno kot lokalno.

4.1.1 Varnost in urbanizacija vojne

Medtem ko »nation-state« ostajajo glavni sedež vojaške, ekonomske in regulatorne moči, postajajo vedno bolj decentralizirane. Znotraj konteksta neoliberalne globalizacije, mednarodni tokovi med mesti in metropolitanskimi regijami in rast mednarodnega vladanja, oslabijo njihovo nerazdružnost in pomen. V nekaterih primerih so moderne, razvijajoče se »nation-state« propadle ali popolnoma oslabele vse od konca hladne vojne.

Tradicionalne države nasproti državnim vojnem, ki so bile vodene s strani državnih ali geopolitičnih ukazov ohranjanja ali razširjanja narodnega ozemlja, so danes redki primeri, ki si zasluži poseben zgodovinski pregled. Na njihovem mestu je opazno močno povečanje netradicionalnih, informalnih ali »novih« vojn (Kaldor v Graham, 2004: 3).¹

V novih vojnah (v času po hladni vojni) - kjer zaradi tehnoloških razlik ločujejo napredne industrijske narode od neuradnih borcev – predstavljajo mesta ključna prizorišča. Vsekakor so danes urbana področja »tarča« svetovnega političnega nasilja. Vojskovanje se je, tako kot vse drugo, urbaniziralo. Veliki geopolitični spor o kulturnih spremembah, etničnih konfliktih, družbenem prepletanju, o ekonomski regulaciji in liberalizaciji in o izrabljanju virov, je pripeljalo do te točke, da prihaja pogosto do nasilnih konfliktov v ključnih strateških prizoriščih: v sodobnih mestih (Sassen v Graham, 2004: 4).

Zadnji dve desetletji sta zaznamovali geopolitično in strateško preoblikovanje sveta, zasnovano na močnem povečanju organiziranih, izjemno nasilnih dejanjih proti mestom, proti ljudem, ki živijo v mestih in proti podpornemu sistemu, ki omogoča nemoteno delovanje in življenje v mestu. Dogodki 11. septembra 2001 so seveda najbolj znani primeri. Vendar so tu še mnogi drugi. Katastrofalni urbani teroristični napadi – podkrepljeni z religioznim ali političnim radikalizmom in antimodernizmom – so prizadeli tudi urbane predele v Londonu, Madridu, Kitaj-u (Bali), Moskvi, Kabulu in Istambulu. Seveda ne smemo ignorirati vedno bolj nasilnega urbanega obleganja, ki se sedaj redno dogaja na našem planetu.

Geopolitični boji, ki potekajo po svetu, se vedno bolj vrtijo okoli nasilja na lokalnih, urbanih in strateško pomembnih področjih. Ti boji potekajo vzporedno in so tesno povezani s širšimi

¹ Te vojne niso zmanjšale vojaškega in obrambnega boja držav. Nasprotno - nevarnost, ki so jo prinesle te vojne, ki težijo k premoči nad državno mejo in ozemljem, sedaj predstavlja varnost, ki je sama po sebi osnovno načelo državne učinkovitosti. Nekateri pravijo, da je skrb za varnost postavila na stranski tir ostale, zgodovinske funkcije držav, ki so bile v ospredju v 19. in 20. stoletju (na primer skrb za socialno blaginjo, izobraževanje, zdravstvo, razvoj infrastrukture).

procesu neoliberalne globalizacije. Ti silni procesi »ustvarjalnega uničenja«, težijo k povečani vlogi strateškega, subnacionalnega prostora in mestnih regij v ekonomskem vladanju in družbenih, kulturnih in političnih spremembah.

Strategija namernih napadov na podporne sisteme in prostor, ki omogoča urbano mestno življenje, je postala bolj prefinjena od množičnega, totalnega uničenja, ki je zaznamovalo 20. stoletje. Premišljeno opustošenje urbanega prostora se naglo širi. Na to vpliva več dejavnikov:

- močno povečanje religioznih in političnih skupin
- vojaška ureditev skupin, »drug« kartelov
- podkupljeni politični režim
- propad mnogih držav in lokalnih uprav
- urbanizacija prebivalstva
- povečana dostopnost do težkega orožja in povečano pomanjkanje mnogih nujnih sredstev

K temu moramo dodati nestabilne učinke (posledice) ameriškega, vedno bolj agresivnega in napadalnega posredovanja v mnogih državah in njihova dolgoročna podpora (za mnoge) zatiralnih in okrutnih režimov; škodljivi vplivi neoliberalnega prestrukturiranja in programi »sestavne ureditve«, ki so naloženi mnogim državam s strani IMF-ja in WTO-ja v zadnjih dveh desetletjih. Ti programi so pripomogli k razumevanju kriz v mnogih mestih. To pa zato, ker so direktno prikazali pomanjkljivosti socialne in ekonomske varnosti in naraščajoče urbane revščine.

Ti zapleteni procesi spreminjanja, so prepleteni skozi čas, ko je stopnja urbanizacije na najvišji globalni ravni. V 90. letih je svetovna urbana populacija narasla za 36 %. Do leta 2003 je 900 milijonov ljudi živelo v revnih in umazanih četrtih - slumih. Naraščajoča polarizacija mest, ki jo je povzročila neoliberalna globalizacija, zagotavlja pogoje, ki so dorasli ekstremom civilnega in vojaškega nasilja (po Vidalu v Graham, 2004: 7). Neoliberalna globalizacija deluje preko obsežne stopnje nasilja, izkoriščanja in kriminalitete. V mnogih pogledih je njeno delovanje podobno dinamiki mednarodnega terorizma.

Vsi ti dejavniki so privedli do močnega povečanja krvavih, v veliki meri, urbanih vojn. Mnoge od teh so spodbudile znatno preseljevanje – migracije in gradnjo velikega števila begunskih bivališč. »Te nove vojne se selijo iz makro ravni, ki povezuje globalno politiko, na mikro raven politike ulic in sosesk« (Appadurai v Graham, 2004: 7). Po Appadurai-ju te nove urbane vojne na ta način predstavljajo nekaj manj kot razvojno stopnjo v življenju mest, kjer je prisotna nasičenost (koncentracija) etničnega prebivalstva, dostopnost do težkega

orožja in kjer pogoji mestnega življenja ustvarjajo moderno obliko vojskovanja...in kjer je splošno opustošenje državnih in globalnih pokrajin spremenilo rasno in religijsko sovraštvo v neprestani urbani teror.

4.1.2 Mesto kot prizorišče in simbol nasilnega boja

»Sodobna mesta so vzrok spora, na podlagi katerega se srečujejo globalne sile na eni strani ter trdovratni pomen mest in istovetnost na drugi strani« (Bauman, 2001: 20).

Mesta velikokrat ležijo na napačni legi med dvema kulturama: med modernizirano družbo in tradicionalno kulturo; med ekonomijo, ki temelji na posamezniku in ekonomijo, ki temelji na skupnosti; med demokracijo in bolj avtoritarnimi režimi... (po Bollensu, 2001: 170).

Appadurai nam pomaga razumeti, zakaj sodobno vojskovanje in nasilje v veliki meri pripeljeta do sporov o prostoru, simbolih, pomenu, podpornih sistemih in sposobnosti gradnje mest in urbanih prostorov. Skozi zgodovino vojn, so takšni boji zaneteni z razcepljeno razlago »nas« in »njih« - tarče, sovražniki, osovraženi.

»Vojna mobilizira nevarno prostorsko povezanost,« je napisal Ken Hewitt. To pomeni dojeti nasprotje »našega« prostora ali domovine in »njihovo« nebrzdano sentimentaliziranje svojega, medtem ko dehumanizirajo osovražene ljudi in zemljo (Hewitt, 1983: 258). Takšni dvojni pogledi na svet kot »črno na belem« deljenje ozemlja, narodnosti, religij in identitet – »nas« in »njih« - so bistvene za vzrok in obstoj političnega nasilja (na primer Al Qaedina izjava po potrebi »čistih«, »islamskih« mednarodnih držav in prostora).

V poskusu razcepitve mobilnega, heterogenega in urbaniziranega sveta v sestavljanke, za katero je domnevano, da ima pristne identitete – ti poskusi bistveno in silovito izpodbijajo realnost mest in mestnega življenja na našem planetu. Tako kot v času urbane zgodovine, so v današnjih časih intenzivne globalizacije, urbana področja kritični centri heterogenega mešanja. Razlike, strpnost in sovraštvo sveta, so vedno bolj povezani in določeni skozi vsakodnevne boje, svetovljanske sprave in prepire na ulicah, v šolah, na magistratih in soseskah v mestih. Ironično, vendar 11. september sam po sebi, predstavlja vpogled v svetovno politično nasilje v mestih, ki je danes neizbežno. »Če je obstajala kakršnakoli razlika med domačim in tujim, tukaj in tam, nami in njimi, je po tem dnevu ni več« (Hyndman v Graham, 2004: 9).

Po eni strani lahko rečemo, da so bili napadi 11. septembra del fundamentalistične, mednarodne vojne ali radikalnega islamističnega gibanja zoper heterogenemu mešanju v kapitalskih mestih. Ta svobodno priključena mreža radikalnih islamskih terorističnih organizacij mora biti smatrana kot ena izmed velikega števila družbenih gibanj proti »novemu svetovnemu redu«. Heterogeno mešanje narodnosti in religijskih skupin nima prostora v »ummi« - v mednarodnem fundamentalistično islamskem prostoru, ki ga ta gibanja na vso moč želijo ustanoviti (Castells v Graham, 2004: 9). Znano je, da so mesta, ki so dolgo podpirala kompleksno heterogenost, religijski pluralizem in mnogovrstno diasporo – na primer New York in Istanbul – bila prve tarče katastrofalnih terorističnih napadov. Vsekakor je seznam mrtvih in ranjenih tistega dne v New Yorku septembra 2001 na grozovit način razkril multiplo diasporo in svetovljanstvo, ki sedaj predstavlja, družbeno strukturo »globalnih« mest kot je New York.

Po drugi strani pa Busheva neo-konzervativna vojna proti terorizmu prav tako problematizira takšno urbano svetovljanstvo. Uničuje tako možnost kot zakonitost, na mestu osnovanega demokratičnega pluralizma in nestrinjanje z novim globalnim redom. Busheva vojna proti terorizmu in politika, ki je na tem osnovana, sta dosegli nenehno preiskovanje tistih, ki so označeni za skrite teroriste.

Ni potrebno razlagati, da so se male skupine na zahodu rojenih Muslimanov, prostovoljno javile za teroristične akcije v korist radikalnih islamskih organizacij – zaradi krutih in nehumanih vplivov Busheve vojne proti terorizmu, pa so ti ljudje postali odlično usposobljeni agenti za Al-Qaeda.

»Domača fronta« je bila na ta način prikazana v Bushevi vojni proti terorizmu – kar bi lahko poimenovali uničenje diaspore. Ta proces zahteva temeljit nadzor države nad tistimi, ki bi lahko bili nevarni za teroristične napade in poostren nadzor na državnih mejah. Po obdobju, ko so mediji zmagovalno praznovali »konec razdalj« oziroma nujnost odprtja meja k prostemu gibanju neoliberalne globalizacije, so po 11. septembru meje vedno bolj nazaj v modi (Andreas v Graham, 2004: 10). Narod je ponovno predstavljen skozi omejen in organiziran prostor s skrbno nadzorovanim in očiščenim odnosom do domnevnih teroristov iz zunanjega sveta.

Mešane mednarodne identitete mnogih sosesk in skupnosti v mestih, oblikovane skozi generacije mednarodnih migracij in diasporičnih mešanj, na ta način postajajo problematične. Neizogibno, so taka mesta in skupine razširjena prek ponovno oživiljenih »them and us« ali »home and foreign«. Mnogo ljudi, prostorov in skupnosti v zahodnih mestih na ta način

postanejo drugačni, preprosto zato, ker so zaznamovani kot arabski in islamski teroristi (Hall v Graham, 2004: 11).

4.1.3 Strah, nevarnost in militarizacija urbanega življenja

Medtem ko se globalno nasilje vrinja znotraj in preko lokalnega prostora, se fizične, družbene in psihološke ovire oblikujejo. V mnogih pogledih, se vojaške razprave o »domovinski varnosti«
infiltrirajo in začenjajo preoblikovati predhodne debate o mestnih skupnostih, prostoru in politiki (Kaplan v Graham, 2004: 11). Neposredno po 11. septembru in ostalih katastrofalnih terorističnih dejanjih zadnjih nekaj let - je design zgradb, upravljanje prometa, planiranje mest, migracijska politika, model socialne politike za etnično raznolika mesta in soseske – predstavljen znotraj poglobljenega kompromisa o domovinski varnosti.

Geostrateške zadeve so zabrisane v zelo lokalnem in urbanem prostoru. Nenadoma je za zahodna mesta povsem normalno, da se soočijo z vojaško ureditvijo, ki je bila prej skupna mestom na globalnem jugu. Tanki varujejo letališča, čete varujejo železniške postaje, ostrostrelci varujejo srečanja mednarodnih predstavnikov. Bojevne zračne patrulje nadzorujejo Manhattan in London. New Yorški policisti nosijo s seboj laserske detektorje v upanju, da bi odkrili nevarnost nuklearne bombe, ki bi jo kdo hotel pretihotapiti v mestno jedro. Ameriška poštna skladišča imajo danes avtomatske senzorje za antraks. New Yorška centralna postaja ima avtomatske detektorje za biokemično orožje. Nevarnost terorizma, zlasti nevarnost uporabe nuklearnega biološkega in kemičnega orožja, pomeni, da bi morala biti glavna in velika mesta učinkovito decentralizirana (Glaeser in Shapiro, 2001).

Nevarnost predstavlja bujna rast groženj nasilja v mnogih mestih, kar poveča začarani krog kriminala in družbenega nasilja v mnogih mestih. To pomeni, da je danes, za mnoga mesta, značilen neprestani strah in nevarnost. V mnogih primerih je nevarnost terorizma – in terorizma, ki je posledica vojne proti terorizmu – očitna in resnična. Močno povečanje bombnih napadov in razkosanih teles ne smemo zanemariti. Toda te kulture, ki živijo v nenehnem strahu, so v mnogih primerih izrabljene s strani politikov (na primer Busheva volilna kampanja leta 2004, ki še vedno izkorišča nevarnost terorističnih napadov za volilne glasove). Busheva vojna proti terorizmu uporablja instrumente in tehnike izrednega stanja in se pri tem neusmiljeno zavzema za ameriške globalne geopolitične interese.

Posledice izrednega stanja in strahu spreminjajo pomen urbane kulture in družbe. Mnoge urbane družbe, ki so že doživele fragmentacijo, doživljajo te procese zelo intenzivno, kar se odraža v izolaciji ljudi od izkušenj, prostora in dogodkov, ki jih dojemajo kot tvegane, nepredvidljive in ranljive.

Kot rezultat vsega, je urbano javno življenje nasičeno z inteligentnimi nadzornimi sistemi, mejniki, obrambnim urbanim designom in poostreno varnostjo. Takšne strategije ne bodo popolnoma uničile vloge mest kot zgoščenega predela heterogenega in nenapovedanega mešanja. Mesta so vse preveč kompleksna in mnogorazsežna, da bi lahko bila programirana z računalniki in nadzornimi sistemi. Vendar skupaj lahko te smiselne antiteroristične strategije povzročijo strah in odpor in imajo neprijazne posledice na urbano in demokratično javno kulturo. Zelo pogosto uporabljajo antiteroristične politike in tehnologije za regulacijo in uničenje javnega nesoglasja in aktivizma.²

Stalen strah pomeni da so vsakodnevni dogodki, slabo delovanje ali nasilje v mestu – ki bi v preteklosti bili obravnavani kot rezultat lokalnih družbenih problemov, individualnih patologij, nesreč ali birokratskih neuspehov – sedaj domnevani kot rezultat globalnih dejanj nepoznatih skritih in tujih teroristov. Vsakdanja prizorišča in dogodki vsakodnevnega urbanega življenja – še posebno parkirani avtomobili, mobilni sistemi, ovojnice z belim prahom, ljudje s paketi – so sedaj viri množične zaskrbljenosti, strahu.

4.2 Mesta kot strateške točke

Začetek te teme je začetek 21. st. ter napadi na mesta, kar poimenujemo "vojna" in "terorizem". Pa vendar je zanimivo, saj je namensko in načrtovano uničenje urbanih področij komajda omenjeno v urbanih socioloških raziskavah (Bishop and Clancey v Graham, 2004: 32). Namensko in načrtovano uničenje urbanih mest ostaja vključeno v močne kulturne, intelektualne in profesionalne tabuje. Leta 1983 je geograf Ken Hewitt opozarjal, da z vidika urbane socialne znanosti "uničenja mest", če ne drugega, ostaja "terra incognita" (Hewitt, 1983: 258). Kljub majhnemu napredku zna biti namensko uničenje mest še vedno terra incognita.

Načrtovana uničenja mest kot so Verdun, Ypres, Guernica, Nanking, Rotterdam, London, Leningrad, Stalingrad, Varšava, Hamburg, Dresden, Tengchong, Tokyo, Hiroshima,

² V Angliji, na primer, zakon dovoljuje aretacijo ljudi, ki miroljubno protestirajo proti neoliberalni globalizaciji. Ta zakon je bil sprejet po 11. septembru 2001, da bi oslabil in obtožil javno protestiranje na mestnih ulicah.

Nagasaki, Seul, Phnom Penh, My Lai, Alžir, Beirut, Sarajevo, Jenin in Grozny so le redko predmet diskusij v urbanističnih gradivih, knjigah, namenjenih urbanistom, geografom, sociologom ali arhitektom. To čemur Mike Davis pravi klic za "načrt o izrednem stanju metropol" je stalno ignorirano. Hewitt pravi, da je takšno zapostavljanje postalo še bolj problematično, ker je premik k "totalni vojni" v 20.st. pomenil, da so mesta in njihovi prebivalci postali prevladujoče "aktualne tarče" vojne. Opaža, da je prav 2. sv.v. "vojskovanje, ki sledi stalnemu napredovanju do iztrebljenja in uničenja zgodovinskih prostorov, ki so jedro civilnega življenja" (Hewitt, 1983: 446).

Zaradi osredotočenja na uničenje mest v modernih vojnah, je Hewitt skoval termin "prostorsko uničenje - place annihilation". "Za socialnega znanstvenika" je poudaril, "je nujno, da se vpraša kdo umre na tistih prostorih, ki so uničeni zaradi nasilja" - zaradi vojn prostorskega uničenja (Hewitt v Graham, 2004: 33). To je zato, ker so ponavadi te strategije daleč od indiskriminacije. Pogosto vsebujejo veliko načrtovanja, tako da nasilje in uničenje dosežeta želeni politični, socialni, ekonomski, ekološki in kulturni efekt na ciljane tarče in njihove prebivalce. Vse to torej pomeni, da meje, ki ločujejo urbano načrtovanje, ki sledi rasti in razvoju ter tistimi, ki se nagibajo k uničenju in napadam, niso vedno jasne. Vsekakor je zadeva bolj meglena kot bi si urbanisti v svoji razsvetljeni vlogi skrbnikov razvoja in rasti radi predstavljali. Pravzaprav je nujna predpostavka, da obstaja nepretrgana vez med obema. Takšna vez je zapletena, saj je potrebno vedeti, da tudi pri navadnih urbanih spremembah prihaja do nasilja nad prostorom. V imenu zdravja, modernizacije, kapitalizma.

Stephen Graham je v svoji knjigi želel ilustrirati neločljivost med vojno, terorjem, prostorskim uničenjem in modernim urbanizmom. To je počel z odkrivanjem različnih "hidden histories" čemur tudi pravi "temna stran" urbanega modernizma - nagnjenost, da je urbano življenje načrtno napadeno, uničeno tako s strani vojne kot s strani birokratskih mehanizmov urbanizma in nacionalnih držav. Da bi to dosegel, ponuja devet ilustracij ali mini študijskih primerov.

1. Študijski primer: » Vojna ideologija načrta«

Civilno urbano načrtovanje, razvoj, modernizacija in rekonstrukcija pogosto vsebujejo ravni uničenja mest, razdejanje in nasilno razseljevanje, ki jih drugače pripisujemo vojnim realnostim. Tudi v domnevno demokratičnih družbah, načrtovana urbana rekonstrukcija neredko uporablja avtokrativno državno nasilje, množična urbana uničenja, umetno zmanjševanje možnosti preživetja in celo množično smrt. Vse to se opravičuje s pomočjo

poudarjanja modernizacije, higiene ali razvoja. To uničenje vedno zadeva predvsem marginalizirane prostore in ljudi, ki so označeni kot nazadnjaški, umazani, zastareli ali pa nevarni dominantni večini, redu. Tako v avtoritativnih kot demokratičnih družbah, so ideologije urbanega načrtovanja pogosto uporabljale načrtno izbrane metafore vojne in militarizma, da so legitimirale nasilna dejanja načrtovanih sprememb (Sandercock v Graham, 2004: 34).

Prostorsko uničenje je lahko bolj ali manj skrito. Načrtovanja uničenja in morilstva mest predstavljajo temno stran urbanega načrtovanja, ki je redko priznan, kaj šele analiziran. Redka so spoznanja, da so bile analitične in statistične metode v civilnem življenju po 2.sv.v. s strani istih strokovnjakov prav tako uporabljene na primer v režimu apartheida v JAR, v maksimiziranju učinkovitosti pri bombnih napadih na nemška ali japonska mesta, pri procesu holokavsta, stradanju mnogih vzhodno evropskih mest itd.. Pri tem zadnjem je celo sodeloval ustanovitelj "Central Place Theory" ekonomski geograf Walter-Christaller, zvezda vsake tradicionalne šole človeške geografije. Po invaziji na vzhod 1941 so ga nacisti zaposlili, da je preučil ekonomsko geografijo "arianizirane" vzhodne Evrope, proces direktno povezan z načrtovanim stradanjem in prisilno migracijo milijonov ljudi.

Medtem so v Nevadi postavljali kopije nemških in japonskih hiš, naselij z avtentičnimi materiali, strehami in notranjo opremo, da bi zagotovili pravi dizajn in kemično sestavo zažigalnih bomb, ki so kasneje padale po Dresdnu in Tokiju. Na tisoče znanstvenikov in urbanih statistikov je natančno preučevalo vsako urbano eksplozijo na Japonskem in v Nemčiji, z namenom izboljšati njihovo učinkovitost (Vanderbilt v Graham, 2004: 35). Prav tako je bila za predvidevanje učinka zažigalnih ter atomskih bomb v Nevadi zgrajena japonska vas. Bila je popolna v vseh podrobnostih (Vanderbilt; Goodman v Graham, 2004: 35).

Tovrstnih primerov je neskončno. Pred kratkim sta ameriška in izraelska vojska ustvarili urbani sistem v senci. Ustvarili sta celotno urbano sosesko napolnjeno z mošejami, visečim perilom in celo z oslom, ki tava po prašnih ulicah. Ta urbana okolja so bila ustvarjena za skupne vaje marincev in vojakov, ki so okupirali Bagdad, Basro, Fallujah in Jenin (Graham). Prav tako je komaj opazno spoznanje, da so prav demografi, statistiki, geografi, arhitekti in načrtovalci v jedru izraelskih naporov, da še povečajo nadzor nad tridimenzionalnim prostorom okupiranih teritorijev. Analize vseh teh strokovnjakov so prispevale h gradnji zidu, blažilnih con, de-modernizacije palestinskih mest, etničnemu čiščenju določenih predelov, gradnji pazljivo določenih judovskih naselbin, dovoznih poti ter odmerjeni količini vode ter zračnega prostora.

2. Študijski primer: "Načrtovanje" in okupacija kot vojna z mesti

V drugem študijskem primeru vidimo mnoge okupacijske in kolonialne strategije, ki so osnovane izključno na načrtovanem uničenju in opustošenju mest. Pri kolonizaciji gre seveda predvsem za podjarmljanje, uničenje ali izkoriščevanje človeške kulture, življenjskega sveta in mest. Urbano "načrtovanje" v mnogih koloniziranih mestih pogosto pomeni le načrtovano uničenje, buldožiranje prvotnih mest zavoljo strateške in socialne kontrole okupatorjev. Tu je bilo znanje zahodnega stila v urbanem načrtovanju pridno uporabljeno v urbanem vojskovanju (Blomley v Graham, 2004: 35). Sprva se je temu tako streglo z namenom umiriti lokalne upore v ne-zahodnih, koloniziranih mestih. Kasneje pa so bile takšne vojaško načrtovane strategije pogosto uvožene nazaj domov, da bi preoblikovale velike imperialne prestolnice.

Prvi specializiran priročnik za "urbano vojskovanje" naj bi bil izdelan leta 1847 in to v francoski vojski, da bi pokazal kako brezbrizno lahko vojaki opravijo z uporniki v Alžiriji, ki jih je vodil Abdel Kager. Po sedem letnem krvavem boju v "asimetrični" urbani vojni je s 100.000 francoskimi vojaki proti 10.000 upornikov preprosto uničil njihove celotne soseske v gosto poseljenem Algiers Casbahu. V tem boju je zagrešil vrsto grozodejstev tako nad uporniki kot nad civilnim prebivalstvom. Da bi izboljšal nadzor nad gibanjem prebivalstva in povečal moč okupatorskih sil, je dal narediti masivne avenije skozi mesto, ki drugače tam ne bi nikoli obstajale. Te so dokončno zlomile upornike.

V takšnih procesih so razvili tehnike, ki so se sčasoma prenesle na strategije urbane vojne tudi v matične države. V države kolonizatorke. Bugeaudova doktrina je na primer imela velik vpliv na Barona Haussmanna v 1870-ih letih, ko je nasilno izvajal strategijo masivnih bulevarjev in topovskih arkad v Parizu, predvsem, da bi izboljšal nadzor nad nasilništvom v Parizu. Ob tem je ob bulevarje namestil vrsto teatrov, caffèjev in trgovin, da bi v primeru če bi prišlo do civilnih izgrediv, vojaki imeli do njih lahek dostop. Tako je prišlo do anti-urbane retorike vladajočih elit, tako v koloniziranih kot v domačih mestih. Ta so morala biti regulirana in disciplinirana z nasilnimi urbanimi obnovitvenimi dejanji. Medtem ko so se prej urbane strategije osredotočile na sovražnika za zidovi mesta, je bil zdaj ta sovražnik že v mestu, med ulicami. Potreben je bil notranji nadzor nad mestom.

Včasih opazimo neverjetno povezanost v strategijah nadzora med kolonialnimi in post-kolonialnimi mesti. Dogodek, ki je bil žal v istem mestu ponovljen 56 let kasneje izpod rok Izraelcev, se je najprej zgodil leta 1936. Britanci so s 4.200 kg eksploziva v begunskem kampu zravnali z zemljo celoten kvart Jenina. To dejanje je predstavljalo kolektivno kazen za

Palestince zaradi njihovega upornišтва izpod okupatorjev, Britancev.

Tako kot kaže slika 4.1. je bil palestinski Casbah v Jaffi na podoben način z eksplozivi preoblikovan v, kot so temu rekli Britanci, Operacija Sidro. S to operacijo so si Britanci želeli zagotoviti večjo varnost pred palestinskimi ostrostrelci s streh bližnjih stavb v starem centru mesta. Naredili so bulvarje v obliki sidra ter nevarnost ostrostrelcev občutno zmanjšali. Takšni vojaški diskurzi, ki z oblikovanjem mest povečujejo nadzor, so jedro strateških diskurzov tudi v dandanašnjih post cold war časih (Graham).

Slika 4.1: Operacija Sidro

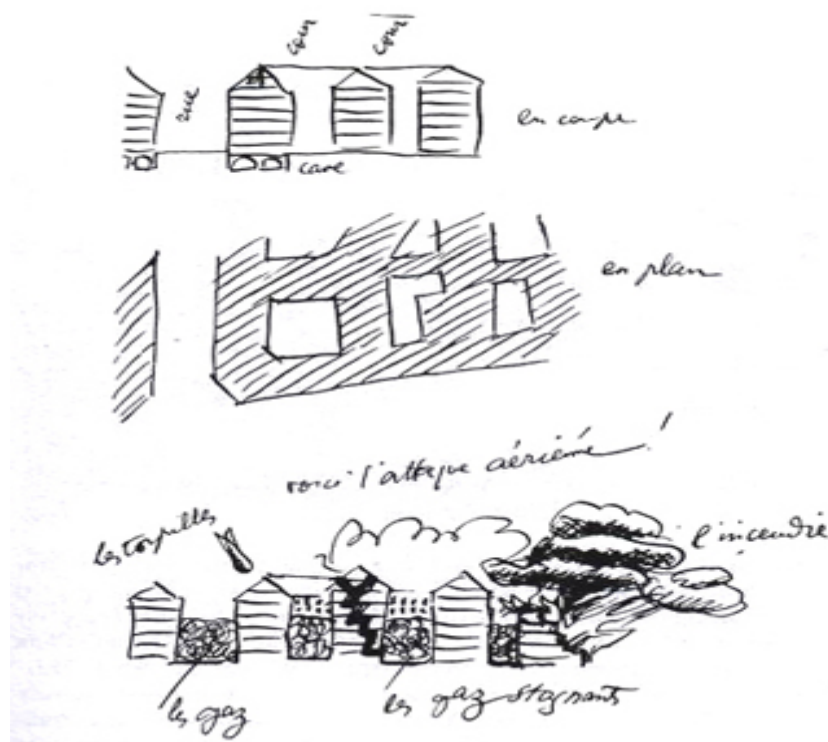
Vir: Miszewitz and Weizman (2003: 275)

3. Študijski primer: Zračno življenje kot odgovor na zračno vojno

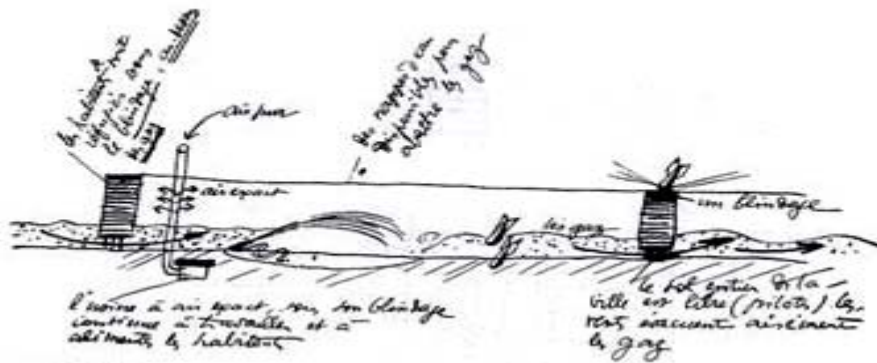
Letalo obsoja mesto ! (Le Corbusier)

Tretji študijski primer se posveča prvi od obeh močnih zvez med modernim urbanizmom in bombardiranjem. Corbusierjeva znana navdušenost nad rahlo odmaknjenimi modernimi stolpi - dobro razloženimi v njegovem " Bleščočem Mestu" - ni bila le zavezanost k svetlobi, prostoru in modernemu "stroju za življenje". Bila je predvsem reakcija na v 1930-ih letih v Evropi močno razširjeno obsesijo nad potrebo po celotnem prenačrtovanju mest, zavoljo boljše odpornosti pred bombnimi napadi. Corbusierjevi stolpi, v variantah že s proti bombnimi strehami, so bili načrtovani tako tudi zato, da so dvignili prebivalce ter s tem zmanjšali nevarnost plinskih napadov (Slika 4.2).³

Slika 4.2: Corbusierjevi obrambni stolpi

³ Le Corbusier je slavil te moderne leteče stroje in občudoval njihovo uničujočo vertikalno moč. "Kakšen dar je možnost sejati smrt z bombami nad spečimi mesti", je napisal. Njegov odgovor k "zloveščemu povzdigovanju" smrti in uničenju, povzročenim z zračnim vojskovanjem, je bil totalno uničenje starega mesta ter stvaritev moderne utopije specialne v svoji sposobnosti kljubovanja vojni z zraka. (Le Corbusier v Graham, 2004: 38).

Vir: Le Corbusier (1993: 60-1)

Po 11.9. - dogodku, ki je izrazito pokazal na ranljivost nebotičnikov, je ironičnost tega, da naj bi prav oni zmanjšali ranljivost mest pred zračnimi napadi, toliko bolj boleča. Slavni moderni arhitekturni teoretik Siegfried Gideon - na katerega je Le Corbusier imel močan vpliv - je leta 1941 govoril takole: »Grožnja pred zračnim napadom zahteva urbane spremembe. Velika mesta odprta v nebo s svojimi zgoščenimi središči se sama ponujajo uničenju iz zraka. Tako zgrajena so praktično neubranljiva. Postaja jasno, da je najboljši način branjenja z gradnjo visokih in ozkih stavb ter tako zagotoviti čim manjše površje za bombe. Obenem je potrebno ustvariti široke, proste, odprte prostore.« (Gideon v Graham, 2004: 38)

4. Študijski primer: Bombardiranje kot "nova priložnost"

V četrtem študijskem primeru se osredotoči na priložnost, ki so jo v nepredstavljeni devastaciji uvideli nekateri vdani modernisti. Priložnost, da zgradijo celotna mesta po principih Le Corbusiera in ostalih modernih arhitektih. Kot del "pogumnega novega sveta", kot del povojne rekonstrukcije, so se moderni načrtovalci in arhitekti zdeli skoraj hvaležni uničenju in smrti, ki so jo prizadejali zračni napadi. Tako je na primer pamflet Johna Mansbridga izdan med 2.sv.v. v VB, izkazoval hvaležnost tej modernistični ikoni imenovani aeroplan. Ne le, da je predstavljalo "novo vizijo", bombardiranje je ustvarilo konkretno priložnost s tem, ko je razstreljevalo centre mest (po Grahamu, 2004: 40-41).

Medtem so v Nemčiji ob zadnjih izdihljajih tretjega rajha, načrtovalci pripravljali totalni razkroj, disperzacijo Hamburga, ki je bil leta 1943 razdejan v izgredih. Ta disperzacija Hamburga naj bi jim služila kot testni primer popolne "deurbanizacije" nemške družbe. Ko se je leta 1947 iz izgnanstva vrnil ustanovitelj Bauhauasa Walter Gropius, da bi svetoval pri rekonstrukciji, je urbano uničenje v domovini označil kot »najboljši kraj za spreminjanje mest

v domača okolja, kjer bi zaživele majhne skupnosti in v katerih bi se lahko posameznik realiziral v vsej svoji veličini« (po Gropiusu v Graham, 2004: 41). Tako je po svoje to veliko dejanje urbane devastacije služilo kot močan pospeševalec modernega urbanega načrtovanja, arhitekture in urbanizma. Tabula rasa, po kateri je do sedaj hrepenel vsak modernist je postala norma in ne le izjema. To še posebno velja za povojno Evropo in Japonsko. Za rezultat tega lahko uporabimo besede Kena Hewitta (1983:278), ko pravi: »Duhovi arhitektov urbanega bombardiranja - (Guilo) Douhet, (Billy) Mitchell, (Sir Hugh) Trenchard, (Frederick) Lindemann - in izvedbe letalcev kot sta ("Bomber") Harris in (Curtis) LeMay , še vedno strašijo po ulicah naših mest.«

5. Študijski primer: Urbana geopolitika hladne vojne

Mesta v hladni vojni, ter njihova namensko ustvarjena pozicija v centru nuklearne grožnje so tema petega študijskega primera. Matthew Farish nam pokaže, da znana zgodba dekoncentracije in širjenja mestnega področja v ameriških mestih po vojni, se ni razvila samo zaradi zveznih subvencij, meddržavnega avtocestnega programa, ter zaradi "white flight" efekta. Bila je aktivno spodbujena s strani vojaških strategov, z namenom zmanjšati jedrsko ranljivost ob prvem jedrskem napadu Sovjetske zveze.

Prav tako kot kopanje bunkerjev, so bili ogromni naporji vloženi v širjenje mestnih področij. V ZDA so bila širna predmestna področja projektirana kot civilizirane mestne trdnjave, ki naj bi jih naseljevale popolne "nuklearne" ameriške družine, varne pred napadi, živeč svoj ameriški sen (Zarlengo; McEnaney v Graham, 2004: 42). Centri mest so medtem bili s strani medijev stalno prikazani kot zelo tvegani in nevarni. Politika ustrahovanja, tragično pomešana z racionalizacijo urbane centralizacije, je v povojni Ameriki poskrbela za nadaljnje nazadovanje centrov mest. Istočasno so, ob ogromno raziskavah, razvijali urbane komplekse kot so Novosibirsk, Cambridge, Paolo Alto, ter jih na zahtevo vojske opremili z kataklizmično tehnologijo v vedno večjih dozah (Castells,1989; Markusen,1991; Hookway, 1999).

Poleg tega so po vsem svetu rasli kompleksi in vojaške baze velike kot mesta, da bi lahko svojim morskim, zračnim in zemeljskim enotam zagotavljali globalen doseg. Nekateri takšni kraji so tudi kasneje služili vojni strategiji po hladni vojni. Takšen primer je razvpiti Guantanamo bay na Kubi, ki je izven dosega ameriških in mednarodnih človekovih pravic in ki služi kot taborišče za domnevne teroriste.

6. Študijski primer: Načrtovanje kot »urbicid«

V šestem študijskem primeru se ukvarja s kritičnim pogledom na vpliv kvazi-vojaškega urbanega načrtovanja na velike napore vložene v urbano obnovo povojne Amerike. Eden velikih podpornikov tega vpliva je bil Robert Moses, župan NY v tem obdobju, ki je modernizacijo NY videl na ta način: »Ko delujete v zelo pozidani metropoli si morate pot skozi njo utirati s sekiro« (citat v Bermanu, 1982 : 307). Po vsiljeni premestitvi 50.000 ljudi, da bi mesto skozi Bronx lahko zgradilo avtocesto, je Moses izdatno pomagal spraviti v tek skorajda vojaški proces dezintegracije. Proti koncu 1970-ih je ta proces postajal spektakularen. Požiral je hišo za hišo, blok za blokom in preganjal na tisoče ljudi iz njihovih domov. Marshal Berman pravi, da je bilo razdejanje v Bronxu, in njemu podobni programi, primerljivo gverilskim vojnám v Berlinu, Belfastu in Bejrutu. Skupaj še z nekaterimi drugimi avtorji to opiše z besedo "urbicide" ali "umor mesta" (Berman v Graham, 2004: 43).

Robert Goodman v svoji knjigi *After the Planners* (1972) pravi, da se je ameriško zavzemanje za takšno "urbano obnovo" pravzaprav prelevilo v nič več kot rasistično državno nasilje (anti-black).

Pomembneje, glavne vojaške in raziskovalne institucije kot so RAND, STC in MITRE so imele velik vpliv na statistične analize, operacije raziskovanja strategij in "racionalnih" načrtovalnih doktrin, ki so zagotavljale pogon hladni vojni, "urbani obnovi" in ostalim obsežnim spremembam v razvoju v ZDA. Znanost urbanega načrtovanja je postala izredno nepregledna in zapletena v tem obdobju. Na eni strani so mestne oblasti napovedale vojno urbanim krizam, in na drugi strani vojaško-industrijski kompleksi, ki so s preoblikovanjem civilnih strateških prostorov v mestih želeli pridobiti finančna sredstva in moč. Rezultat tega je bil, da so do leta 1970 vojaško-industrijski kompleksi uspeli narediti to, kar so si na začetku desetletja zadali. Razširitev svojega trga na mestno načrtovanje in urejanje.

Čeprav redko omenjen, je tak načrtovan urbicid še vedno zelo pogost po celem svetu. Nešteto neformalnih naselbin po svetu je zbuldožiranih v imenu modernizacije, gradnje, ekonomskega razvoja, higiene in izboljšanja mestne podobe (primer Patel, D'Cruz, in Burra, 2002). Poleg tega se v teh časih neoliberalnih kapitalistov pod pokroviteljstvom državne urbane "regeneracije" hitro povečuje uničevanje celotnih okrajev predvsem v revnih delih mest. Vzrok temu je vzdrževanje velikih gradbenih potreb, da lahko finančne industrije ohranjajo hyper-dobičke, ki jih ustvarjajo nepremičninske špekulacije.

7. Študijski primer: Urbano rušenje in politike »negrajenja«

Po desetletjih različnih urbanih kriz in utrditvi globalne neoliberalne rekonstrukcije, se veda urbanega načrtovanja sooča z "načrti za izredna stanja" v metropolah. Kapitalisti in post-socialistični svetovi so pokriti z vedno manjšimi mesti, utopičnimi urbani krajinami in nedelujočimi infrastrukturami. Mnogi spominjajo na mesta etničnih konfliktov, ekonomskih, finančnih in socialnih zlomov ter psihičnega razkroja.

V paradigmatičnem mestu Detroit na primer, se veliko doktrine urbanega načrtovanja koncentrira na "negrajenja", namesto na grajenja. Tako kot v mnogih ameriških in starih industrijskih evropskih mestih, Aziji in Latinski Ameriki se megamesta, ki se soočajo z nedavnim finančnim kolapsom ne ukvarjajo z načrtovanjem za rast, blaginjo in modernizacijo, temveč poskušajo najti rešitev za zastarele strukture, zapuščena naselja, uničene infrastrukture in vojni podobnim področjem, kjer vladajo bande in etnično ter s kriminalom povezano nasilje.

8. Študijski primer: Urbano uničenje, Zabava, Vojaška strategija

Zanemarjanje prostorskega uničenja in urbane socialne znanosti je pustilo povezave med današnjimi mesti in obsesijo z uničenimi post-apokaliptičnimi urbani pokrajinami v sodobni popularni kulturi zvečine neraziskovano. To je pomembno, ker so mesta uničena tako z "razpravo" ali bolje pomanjkanje le te, kot z bombami, načrti, izstrelki, buldožerji, letali in dejanji teroristov. Ko človeške pojave v elektronskih medijih postajajo vedno bolj dominante v sporočanju smisla urbane kulture, njihovo upodabljanje - kaj naj bi mesto in urbano življenje sploh predstavljalo - odločilno vpliva na družbeno zavest. Vedno več se v tem času elektronske, postmoderne kulture, mesta obravnavajo kot prostori uničenja, strahu, razkroja, namesto kot prostori razvoja, reda in napredka. To pomeni, da je tisočletna vez med civilizacijo in barbarizmom obrnjena.⁴

Poleg vsega tega je bil zaradi množice apokaliptičnih filmov, odziv na katastrofo 11.9., sledeč: "Bilo je vse skupaj kot v filmu!" Po 11.9. se je količina teh filmov zmanjšala, vendar so kmalu zatem spet postala aktualna. Mike Davis o napadih 11.9. pravi: »Res je, da meje med virtualnim, filmskim in TV predstavljanjem uničevanja mest in prave urbane vojne

⁴ Celo popularne igre kot je Simcity, ki so pogosto uporabljene za učenje bodočih urbanistov na univerzah, ponujajo igralcu možnosti izvajanja grozot nad virtualnimi mesti. Začnimo z uničenjem Tokia, na primer. Študije so pokazale, da vsak deveti od desetih (virtualnih) diplomantov začne svojo kariero z uničevanjem v virtualnih mestih. "Preprosto pokažite na željeno katastrofo in pritisnite B."

postajajo tako meglene, da so komaj razpoznavne. V ameriški vojski je vojaško ciljanje mest preoblikovano v "joystick vojno". To deluje z "virtualnimi" simulacijami, računalniškimi ubijalskimi sistemi ter vedno večjo razdaljo med izvajalcem ubijanja in ubitim. Obenem se realnosti urbane vojne, vsaj za nekatere, zaradi popularizacije ZF filmov, video igrice in ostale zabave manj očitne« (po Davisu v Graham, 2004: 45).

Za primer vzemimo nizko leteče letalo brez pilota "Predator". Letalo, ki se že uporablja za izvensodne usmrtitve domnevnih teroristov v Yemnu, Afganistanu in Iraku in je kontroliran iz letalske baze 8-10000 milj daleč stran na Floridi. Za vojake, ki iz baze pilotirajo to letalo, je njihovo delo skoraj nerazločljivo od video igre. Po koncu delovnega dneva s Predatorjem preprosto odkorakaš nazaj v normalni ameriški vsakdan. Vojna je vedno bolj zanimiva za vojaristično javnost, kateri digitalne tehnologije prinašajo razburljive dogodke urbane vojne naravnost v domove. Leta 2003, v vojni na Irak, so ameriški mediji javnosti ponujali širok izbor navpičnih, satelitskih map, vrste tarč, ki naj bi jih uničili iz zraka.

V perverzнем obratu korporativnih medijev in zabavne industrije, se potrošnikom ponuja vedno več računalniških iger in filmov, ki virtualno simulirajo dosedanje urbane vojne in virtualne ter fizične simulacije mest, ki jih je ameriška vojska uporabljala za kaljenje svojih čet za bojevanje v Kabulu, Bagdadu ali Freetownu. Ameriška vojska se dandanes na bodoče vojne pripravlja tako, kot so elektronsko predstavljene na televiziji in na PC-jih. Dejansko in virtualno. Vojska tako mobilizira pisce ZF in ostale futurologe, da načrtujejo prihodnje vojne, kot zavestno rekrutira adolescente, ki so te video igre do sedaj igrali za zabavo. Ameriška vojska zdaj največji svetovni razvijalec video iger, je leta 2002 zapravila 8 milijonov dolarjev, da je izdala igro America's Army, namenjeno rekrutiranju. To je vojaška simulacija, ki je bila leta 2003 med petimi najbolj popularnimi on-line igrami, z dvema milijonoma registriranih uporabnikov. Potem je tu še igra Full Spectrum Warfare, igra upodabljaajoč urbani boj, izdana 2004 za Microsoftov X-Box sistem, ter v sodelovanju s Paramount Pictures in Hollywoodskim inštitutom za kreativne tehnologije. Ta komercialna igra urbanega vojskovanja ponuja zastrašujočo realistično virtualno realnost z demonskimi (obsedenimi) teroristi, državami, mističnim bližnjim vzhodom, stresnimi simulacijami bojevanja, kjer se tisti, ki se bojujejo za svobodo soočajo z zlobnimi barbari.

Rezultat tega je ta, da je medijska kultura popolnoma sposobna pripraviti otroke na oborožen spopad. James Der Derian (2001) je skoval naslednji termin, da bi z njim opisal vedno večjo povezanost med vojaško in obrambno industrijo, popularno kulturo in elektronskim okoljem. "Vojaško – industrijsko – medijsko - zabavna mreža" (Derian v Graham, 2004: 47). Ogromno programskih simulacij za urbano vojskovanje je ustvarjeno z vsem kar te simulacije, da bi bile

čim bolj realne in zanimive, potrebujejo. Hollywoodski specialisti za posebne učinke poskrbijo za ekstra "realizem" v filmih, simulacijah. Ustvarjalci tematskih parkov pomagajo konstruirati "resnična" mesta urbanega vojskovanja za trening, ki so postavljena po celem svetu. Velike "invazije" kot je bila "Urban bojevnik" izvedena marca 1999, se lotevajo celo velikih ameriških mest. Treningi iz zraka, vode in zemlje naj bi zagotavljali boljšo pripravljenost v primeru tuje okupacije ali pa v primeru domačih urbanih nemirov. Civiliste zaposlijo, da v takih primerih igrajo različne vloge. Takšne lažne invazije se ponujajo kot rešitev za lokalno ekonomijo v revnejših mestih. Ne smemo pozabiti na odvisnost ameriške vojske od korporativnih informativnih medijev. Al-Qaida je tempirala svoj napad 11. septembra tako, da so lahko masovni mediji dogodek v živo prenesli milijardam ljudi po vsem svetu.

9. Študijski primer: Vojna, »varnost« in globalne geopolitike produkcije in ponudbe

Zadnja vinjeta o neločljivosti sodobne vojne in terorja od urbanih centrov, se osredotoča na načine kako obnova krajine in potrošniške navade v bogatih mestih na severu sveta, vplivajo na varnost, terorizem in urbaniziranje vojne drugje. Dober primer te pomembne, a slabo raziskovane zveze, je naraščajoče število vozil na štirikolesni pogon, SUV-jev, v mestih na zahodu - predvsem v Ameriki. Velik vpliv ameriških naftnih podjetij na Bushev režim in več dokazov o direktni povezavi med vedno večjo porabo nafte v ameriških mestih ter preoblikovanjem ameriških vojnih sil in tako imenovano vojno proti terorizmu, s katero so ZDA prevzele močno geopolitično kontrolo nad naftnimi zalogami kaspijske kotline, jasno kaže na to, da so bili dogodki 11.9. izkoriščeni, če ne zlorabljeni.

Čeprav ni nujno, da gre pri ameriški strategiji za direkten nadzor nad kaspijsko kotlino in iraško nafto, je jasno, da kdor ima v rokah nadzor, nadzira prodajo. Ta pa se vrši v dolarjih in to na NY borzi v centru Manhattna. Ni veliko dvoma tudi o tem, da želijo ZDA v Iraku prijazno oblast, s katero bodo lahko počasi zamenjala Saudijce ter s tem prevzela del kontrole nad cenami nafte z OPEC-om.

Tu pridemo do treh pomembnih točk. *Prvič*, SUV-ji so bili previdno oblikovani ter marketinško podprti po 1. zalivski vojni, kot kvazi-vojaška "urbana, jurišna, luksuzna vozila" (Rampton in Stauber v Graham 2004: 49). Clotaire Rapailleove raziskave so pokazale, da Američani želijo "agresivne avte", ki jih lahko dojemajo kot "orožje" ali "oborožene avte za na bojišče" (po Grahamu, 2004: 49). Da so dosegli tržni delež in dobičkonosnost, so prilagodili obliko in marketing vozil z imeni kot so "Stealth", "Defender" in "Warrior" ter z

njimi potrkali na potrošniški strah in neobidne nevarnosti sodobnega urbanega življenja. Po 11.9., je sedaj jasno, da so propagandisti namenoma izrabili široko razširjen strah pred katastrofalnim terorizmom ter s tem povečali nadaljnje dobičke od prodaje Suv-jev. *Drugič*, SUV-ji so predstavljeni v vsakdanjem urbanem življenju kot obrambna kapsula ali "prenosna civilizacija", kot znanilec varnosti, kot zavarovane soseske, ki so reklamirane kot imune pred nevarnostmi nepredvidenega urbanega življenja, tam zunaj. Zdi se, da takšna vozila posrkajo strah urbanih srednjih razredov pred gibanjem v prometu v njihovih domačih mestih. Tu prihaja do podzavestnih procesov kulturne militarizacije. To se je najjasneje pokazalo v transformaciji vojaškega jurišnega vozila "Humvee" v civilno vozilo "Hummer" takoj po prvi vojni v Iraku. Idejo zanj je dal zvezda Terminatorja ter sedanji kalifornijski guverner Arnold Schwarzenegger. Med invazijo na Irak l. 2003 je organizacija ameriških voznikov Hummerjev pričela z javno kampanjo s katero so predstavljali svoja vozila kot patriotske simbole. *Tretjič*. Dejstvo, da prodaja SUV-jev predstavlja 25% ameriške avto prodaje ima zelo realen vpliv na globalne geopolitike nafte. Z dvakrat ali trikrat večjo porabo goriva kot pri normalnih avtomobilih, ta visoko donosen sektor brez dvoma še pridoda k moči neokonzervativcev in bivših naftnih direktorjev v Bushevem režimu. Operacionalizirali so svojo večno vojno s terorizmom na način, ki pomaga ZDA zagotoviti ogromne količine poceni naftnih rezerv, ki jih potrebujejo za vedno večjo raven potrošnje.

Jasno je, da takšna razuzdana naftna potrošnja in militarizacija SUV-jev "dobi dodaten pomen v luči odvisnosti od tuje nafte in oblikovanja ameriških odnosov z državami bližnjega vzhoda" (Rampton in Stauber v Graham, 2004: 51).

"Ekonomska, kulturna in vojaška infrastruktura na kateri stoji ameriška politika za bližnji vzhod, ne bo tako zlahka pozabljena" piše Tom Watson. " In brez njene celovite reforme ter razgradnje, islamski ekstremisti ne bodo izginili". Dogodki 11.9. na svoj način zrcalijo in simbolizirajo močno zvezo med urbanim vsakdanjim življenjem v mestu in nasiljem razširjenim zaradi geopolitičnih konfliktov in neo-liberalne agresije. Za Watsona predstavljajo SUV-ji podoben simbol kot padla dvojčka. Simbol nemobilnosti in smrti (po Watsonu v Graham, 2004: 52).

Gledanje na ruševine

Ignoriranje in uničenje mest ali "temnih" strani sodobnosti (ki intimno povezujejo mesta, da organizirajo politično nasilje) ni več sprejemljivo za urbaniste in urbane raziskovalce. V času po 11.9. in po vojni s terorizmom, so urbanisti in urbani raziskovalci prisiljeni soočiti se s

poskusi ubijanja mesta, prostorskega uničenja in urbicida. Teoretiki mednarodnih odnosov pa morajo prav tako razmišljati o urbanih in lokalnih prostorih kot pomembnih geopolitičnih aspektih. Kot rezultat tega se raziskovalci obeh zvrsti začenjajo osredotočati na prostor in delovanje, ki izhaja iz presekov urbanizma, terorizma in vojskovanja. Kot ti študijski primeri ponazarjajo, prihaja do vedno večjega zavedanja, da je nasilna katastrofa izpod človeških rok del sodobnega urbanega življenja. Zelo potrebna, specifična urbana geopolitika se tako počasi prebuja.

4.3 Mesto kot tarča

Pozornost, ki jo globalna mesta pridobivajo s svojo pojavljajočo se vodilnostjo, ni vedno dobrodošla. Pozornost lahko pomeni tudi tarčo. Mesto je, samo po sebi, tarča za razne katastrofe - od naravnih (potresi, poplave, tornadi, hurikani, plimovanje, bolezni - kuga), do tistih bolj človeške narave (razlitje kemičnih tvarin, eksplozij v tovarnah, nesreče pri masovnih razseljevanjih...), strateških in zemljepisno političnih (protiteroristični napadi), obsežna makro-vlaganja (razni fondi in investicije, posredovanja svetovnih bank), skromnejša vlaganja (večja podjetja, oglaševalne kampanje, nepremičninske špekulacije, vodenje globalnega kapitala, telefonske organizacije, devizni trgi,...), planirana (ne)legalna priseljevanja (tuja delovna sila), ali neplanirana nelegalna priseljevanja (vojni begunci, begunci pomanjkanja ali etničnega čiščenja). Našteto namiguje na pomembnost prenesene in izobraževalne podlage, ki jo predlaga model mesta-kot-tarče. Zaradi goste naseljenosti, materialnih dobrin in bogastva, je mesto od samega začetka, sočasno cilj razvoja (za uresničitev slave) in ranljivosti (uničenje prihodnje in potencialne zadane poti).

Mesta so prava vaba za koloniste in plenilce, kot *zavetišče* ali kot *tarča*. V eni prvih posvetnih del vzhodnih tradicionalnih ljudstev, *Iliadi*, Homer obuja neizbežno dvojnost mest z besedno igro grške besede *kredemnon*, ki pomeni tako zaščito (pajčolan), kot trdnjavo. Ta pomen mesta kot branik, oziroma oporišče, je bil najbolje uresničen prav v ustvarjalnem duhu vzhodnih ljudstev s preimenovanjem Rima in Kartagine. Moderna doba se je v velikem loku izogibala stiku urbanizma in katastrofe. V mislih pa nimamo le namišljene katastrofe, ampak tudi tisto, katere posledica je zažiganje teles in pokopavanje. Smrt je bila na družbeni lestvici nekaj nenavadnega, eksotičnega in je bila odsotna iz uradne in akademske literature »mest«, še zlasti v vodilnih tokovih urbanih teoretikov devetnajstega in dvajsetega stoletja. »Razkroj« in s tem povezani strokovni izrazi za bolezni so bili v splošni rabi, vendar so slabo odlikavali

obširno opustošenje in smrt. Svetopisemske in klasične razlage propada civilizacij, pri katerih so z zidom obdana naselja popolnoma izpraznjena do zadnjega prebivalca, igrajo manjšo vlogo pri razlagi Mesta (Mumford; Hall; Ellin v Graham, 2004: 55). Na iztrebljanje mest v glavnem naletimo le v vojno-političnih zgodovinah, kjer glavno vlogo igrajo vojske in države, ne pa mesta. Največji prelom so morda Napoleonske vojne, ko je bilo mestno opustošenje relativno osamljeno in obvladovano. Medtem, ko so Evropejci še vedno popolnoma uničevali afriška in azijska mesta, so o tem poročali kot da so jih »zavzeli«, »civilizirali«, »prinesli mir«.

V naravoslovju je zamenjava »katastrofizma« z »uniformizmom« v 19. stoletju postavila nenadne katastrofe kot osrednji fenomen naravne zgodovine in povrnila stalen napredek kot bolj naraven rezultat zgodovinskega časa. Če je uničenje Lizbone (1755) v renesansi predstavljalo nekakšen premor, sta uničenje Chicaga (1871) in Tokya (1923) le še pospešila tempo razvijajočega se globalnega kapitalizma. V času medmestnega denarnega gospodarstva, je uničenje pomenilo nekakšen začetek (uvod) obnove sinonimov razvoja in evolucije. Katastrofa je bila olajšanje za najbolj vplivne posameznike. Ostali so trpeli kot tudi pred tem, vendar je bila škoda pri njih postranska.

Čeprav je ovekovečenje mest v modernističnih razpravah pogojena z izogibanjem katastrof, to ne moremo trditi za mesta v hipermoderni obliki po 2. svetovni vojni. Kajti ta vojna je bila, lahko rečemo, prava orgija pobijanja. Premišljen umor velikih mest je bila ena najbolj jasnih karakteristik, Hirošima in Dresden pa najboljša primera. Rodoslovje katastrof se je zgledovalo po starodavnih mestih, kar se najbolj razločno vidi pri poimenovanju operacij napadalnih planov. Napad na Hamburg, se je recimo imenoval Operacija Gomora. Kot v stari zavezi, so vsa mesta potencialno postala »gola mesta«, nekaterim pa bi lahko tipološko, kot v Mojzesovih Petih knjigah, rekli tudi »mesta za zatočišče«. Vzpon moderne arhitekture in kovanje »arhitektov« v bogove – ter tudi potek arhitekture, bolj usmerjen v prihodnost kot preteklost – je posledica ponovne zgraditve urbanih središč, ki so jih (večinoma) zračne sile zravnale do tal. Moderni bombnik, oblikovalska ikona predvojnega Le Corbusiera je postal glavni tehnološki pospeševalec njegovih povojnih vplivov. In to ni bilo nič ironičnega. Glavni stavbeniki, graditelji, še posebej od Haussmanna naprej, so bili prvi veliki napadalci in veliki uničevalci, čeprav njihova dejanja (ravnanje mest do tal) niso pustila večjih sledi v zgodovinskih zapisih. Buldožerji (delovni stroji) so, prav tako kot penicilin, zapuščina druge svetovne vojne.

Ponovno se pojavi vprašanje, kako to, da po letih 1940-45 (najbolj trajnem obdobju naravnih katastrof in nadaljevanju obdobja globalnih napadov na celotni črti) mesto ohranja skoraj

enak pomen kot katastrofe v raznih razpravah. Eden razlogov je junaški položaj Mesta v Kapitalističnem in Socialističnem pripovedništvu. Mesto ni bilo le junak/igralec, ampak tudi oder, prizorišče in občinstvo v tej dramatični spremembi nespremenljive svetovne zgodovine. Vzajemen propad modernizacije in urbanizacije je bil eden izmed nekaj »državnih/oblastniških« prizorov, ki so povezale politike in intelektualce vseh prepričanj, vsaj do zadnjega četrtertletja 20. stoletja. Bolj svetovljansko, urbano planiranje, arhitektura, umetnost in novinarstvo – poklici, ki so najbolj nadzorovali objekt Mesta – so bili hkrati najbolj odvisni od mesta (gradbišča). Predmestje in vse kar ni bilo Mesto, je bilo pogosto njihov sovražnik. Smrt – sedaj s središčem v duši – se je prestavila izven mestnih vrat.

4.3.1 Uničenje Hirošime, Hanoja, Phnom Pehna...

Japonska ponuja idealne tarče za zračne napade... mesta na Japonskem so večinoma zgrajena iz lesa in papirja, zato so najbolj idealna tarča zračnih napadov na svetu. Zažigalni izstrelki lahko v zelo kratkem času pogorijo mesta do tal (Ameriški general Billy Mitchell, zapis v reviji *Liberty*, januar 1932; citiran v Grahamu, 2004: 59).

Zaradi Picassove umetnine, mnogi smatrajo Luftwaffin letalski napad na Guernico v Španiji leta 1934 za prvo zračno bombardiranje naselja. Vendar pa je koloniziran svet, predvsem Severna Amerika in Azija, že pred tem doživljal zračne napade na naselja s prebivalci. Lahko začnemo z neučinkovitim, vendar simbolično pomembnim vpadom na Tripolis leta 1911, ter kasneje nekateri napadi španskih zračnih sil, ki so se končala s smrtnimi izidi. Zračno bombardiranje v 20. stoletju je seveda le nadaljevanje dolgoletne tradicije bombardiranja iz zemlje in morja. V želji, da bi se odmaknilo od zgodovinskih strategij in navad, so prvotni zagovorniki predlagali, da se ne uporablja proti obzidjem in utrdbam, temveč proti tistemu kar se nahaja znotraj njih. Haaška konvencija je leta 1907 prepovedala napade na civilne tarče z zračnim orožjem. Na koloniziranih/novo naseljenih območjih pa civilno prebivalstvo ni nujno štel kot »civilno prebivalstvo« (Bishop in Clancey, 2004: 59).

Italija, Francija, Španija in Velika Britanija so prednjačile pri uporabi zračnih napadov proti koloniziranim prebivalstvom kot povod za »spravo«. Francija je svojo prvo sistematično obliko zračnega napadanja celo poimenovala »kolonialno bombardiranje« in razvila posebno letalo, *tip kolonial*, samo v ta namen. V pričakovanju koristi naprednejšega sodobnega dolgometnega orožja, je Velika Britanija poimenovala zračne napade kolonialnih mest

»nadzor brez zavzetja/okupacije« (Bishop in Clancey, 2004: 59). Širjenje takšnega načina bombardiranja, na mesta kot so London, Berlin in Pariz med I. svetovno vojno, je povzročila razširjenje iz kolonialnih mest na svetovljanska. Torej, če se je »civiliziranje« kolonialnih področij pojavilo v času urbanizacije, potem je prav tako preoblikovalo kolonialno prebivalstvo v potencialno tarčo zračnih napadov. Kolonialno mesto je bilo paradigma za mesto-kot-tarčo, ki je prevladovalo v vojni domišljiji 20. stoletja (Lindquist v Bishop in Clancey, 2004: 60). Čeprav so bila mnoga Azijska velemesta, mesta in vasice dobesedno uničena v zračnih in morskih napadih, zgodbe o uničenju še vedno niso slikovno ali tekstovno podprte. Z nekaj izjemami jim primanjkuje njihovih Picasssov.

Domneva, da Hirošima in Nagasaki nista bila popolnoma uničena, se zdi pretirana. Ali nista prav ti dve imeni postali sinonim za popolno uničenje Kartaginskega tipa? Katastrofizem, ki sta ga vzbudili ti dve besedi, je bil vedno bolj usmerjen v prihodnost kot pa v preteklost. Hirošima je za mnoge, ki so sodelovali pri razvoju, pomenila konec sveta v celoti, dogodek »onstran zgodovine«. Zgodovina (in njena specifičnost) se je pogosto ustavila ob pogledu na visok bel oblak, ki je simbol vseh atomskih bomb od Hirošime naprej, vse do zadnje(ih). Koliko ljudi lahko loči edinstvene kolone mrtvih od ostalih ducat gobastih oblakov, ki so bili verjetno le poskusni? Japonska je po okupaciji pomagala žrtvam predvsem z reformo splošnih pogojev in se ni spuščala v etične podrobnosti. Ne glede na dobre namene, moralne ali geopolitične, pa je smrt Hirošime in Nagasakija pretrpela tudi drugi del izginotja. Podoba zdrave male deklice, polne upanja z vzvišeno glavo in razprtimi rokami, ne more prikazati kar se je dejansko zgodilo v teh dveh krajih, pa čeprav se zdi, da niti nima takega namena.⁵

Kako minimalno sta bila Hirošima in Nagasaki uporabljena, je postalo jasno leta 1994, ko so celo »liberalni« mediji kot npr. časopis *Washington post* poskušali preprečiti (uspešno), da kovinski predmeti, kot npr. otroški tricikli, ne bi prišli v bližino restavriranega *Enolo Gaya*. S tem bi pod vprašanje postavili stvaritev, ki posredno pooseblja žrtve; prisotnost kovine in otrok pa naj bi preveč očitno skazila to poosebljeno podobo (Lilenthal in Engelhardt; Harwit; Nobile v Graham, 2004: 61). Primerjajmo »Hirošimo« in »Holokavst/pokol«, ne v obliki moralne enakovrednosti, ampak glede na ureditev podob. Pri pokolu se osredotočamo na trupla oskrunjena na razne načine. Hirošima pa je glede na splošne podobe pravo nasprotje: kraj, kjer so trupla preprosto izginila (»izparela«). Zravnano, opustošeno mesto brez življenja

⁵ Gobast oblak je tako hladno, neosebno in potrošniško postal ikona mnogih ameriških izdelkov v srednjih in poznih 40-ih letih. Pomagal je pri prodaji vsega, od zobne paste do odprtih kino prizorišč, pijače in barov. Leta 1995 je Ameriška državna pošta skoraj izdala spominsko znamko Hirošima s podobo oblaka.

je naslednja stvaritev, ki se nam priključuje v spomin (namesto gobastega oblaka). Najbolj slavna »oseba« Hirošime je verjetno senca na zidu, kljub temu, da si je ameriško Obrambno Ministrstvo prizadevalo za nazoren prikaz posledic atomskega sevanja. »Izparevanje« in zastrupitev s sevanjem, sta bila nekrvava, v primerjavi z »običajnim« zračnim bombardiranjem. Še posebej v času takoj po vojni, sta se zdeli kot »znanstven« - beri čist in neboleč – način smrti.

»Hirošima in Nagasaki« se celo na Japonskem pogosto postavljata na prvo mesto, kot objekt za vse žrtve bombardiranja, medtem ko se je veliko večje število mrtvih pri napadu na Tokio in druga mesta, v spomin zapisalo v bolj zamegljeni obliki. Dokaz za to je prav v anonimnosti napada z zažigalnimi bombami, v katerem je umrlo več ljudi kot v kateremkoli atomskem napadu. Kljub temu, da to ni bil običajen napad. Ameriška vojska je ta napad skrbno planirala in v zahodnih puščavah zgradila pravo maketo četrti Tokia za preizkus zažigalnih naprav, da je prišla do idealnega recepta za napad. Nameren sežig celotnih urbanih naselbin je bil ustvarjen prav tam in še kje drugje, ne v Los Alamosu. To je bila tehnologija Napalm, ki je kasneje postala (ne)slavna po celem svetu zaradi Vietnamske vojne.

Zgodovina moderne urbanizacije v Indo-Kitajskem območju bi lahko bila napisana okoli bombnika B-52. Politični teoretik Samuel Huntington je bil jasen z izrazom »prisilni načrt urbanizacije«, s katerim je opisal zaključek 18. stoletja z letečo verzijo 20. stoletja. (Huntington v Graham, 2004: 62). Zaradi tega načina, je Phnom Pehn dvakrat večji, prav zaradi bombardiranja njegove okolice in podeželja. Ko so kamboški kmetje po bombardiranju sčasoma zavzeli mesto, so ga učinkovito izpraznili in de-urbanizirali na najbolj sramoten način modernega časa. Hanoi je bil prav tako dramatično izpraznjen, vendar v tem primeru zaradi groženj ameriških bomb.

4.3.2 Ponovni napadi na Mesto

Primeri glagolnika izpeljanega iz samostalnika tarča, ki jih lahko najdemo v Oxfordovem slovarju, pričakovano ponavljajo obliko mesta-kot-tarče, ki sem jo navedla na začetku. Grobo rečeno sodobni, s kančkom postkolonializma in globalnega urbanizma, so izrazi vojaški, ekonomski in politični, vsi pa temeljijo na trenutni predstavi in doživljajih globalnih mestnih funkcij. Zbliževanje vojaških in ekonomskih modelov, ima politične in ekonomske posledice zaradi tehnologije, ki omogoča napad na mesta v po vojnem obdobju in temelji na vojaških raziskavah in ugotovitvah, ki so osnova revolucije informacijske tehnologije v ureditvi »nove

ekonomije«. Ta tehnološka revolucija pa ostaja v vojaških rokah in nam omogoča, da si predstavljamo (prevzemamo sliko popularne kulture in medijev) splošno sliko urbanega uničenja in napadov vedno bolj domače. Tripolis, Bejrut, Beograd, Grozni, Sarajevo in Bagdad, današnjim generacijam vztrajno prikazujejo urbano napadanje čisto in v barvah, a vendar moteče zbegano in daleč od tekočega orisovanja.

Na ta način, so ob koncu hladne vojne, moderna Mesta postala predmet nove podobe uničenja, klub povojnim trditvam, da mesta naj ne bi bila zanimiva kot tarča. Prikazovanja urbanega opustošenja na ravni Stare Zaveze je v porasti in se stopnjuje na področju novinarstva, filma, vojnih aktivnosti, telekomunikacij, vladne politike, računalniških iger in akademskem tisku, prav tako pa ni poskusov odpravitve - kot da bi si vsi oddahnili, ker so omogočili (in s tem privabili mnoge) prikazovanje v bolj obvladljivi obliki. Post-moderno mesto si sedaj večkrat predstavljamo v obliki nasilne, bolj ali manj nenadne smrtne sodbe, stara podoba (modernega mesta) pa je zamegljena in nejasna.

Ta podoba je še vedno odsotna na področjih urbanega planiranja, teorije in diskusij. Trenutni trendi globalnega (beri severno ameriškega in evropskega) urbanega planiranja se zlivajo z izbrano vrsto novodobne poduhovljenosti (katere izvor je v nezaslišani pravici po globalnem izkoriščanju), ki predstavlja ekologijo in naravo kot prijazno, popravljivo in vzgojno – gre za neke vrste kibernetiki Bambyzem. Rezultat tega pa je nostalgija po skupnosti in lokalni barvitosti ne glede na povečevanje skupne globalne homogenizacije. Zbliževanje duhovnosti in narave v sestavljenih urbanih okoljih, ki s pomočjo urbanih teoretikov in projektantov spreobračajo »krajevne« točke v prid »romantične oživitve« (Ellin v Graham, 2004: 64). Reakcija na združevanje mest in obličja (ki se, ironično, napaja in upravlja prav na podlagi tehnologije, ki jo imajo ti filozofi za osvobodilno) v devetdesetih letih povzroča nastajanje »rodovnih skupin«, ki tvorijo skupnosti prostorskih razsežnosti (ne pa tudi časovnih), ki niso odvisne od topografskih dejavnikov ampak od »skupinskih interesov«. Ti interesi se odražajo v »resničnosti« informacijske tehnologije same, posebej v povečevanju nadzora nad maloštevilnimi multimedijskimi konglomerati – tem organizacijam se skupine poskušajo izogniti, medtem ko skušajo to izogibanje izrabiti v korist njihovega ustvarjenega okolja. Tehnološka resničnost je kljub temu, da zožuje človeška in ekološka obzorja, pripomogla k oživitvi občutljivega ravnotežja med urbanizmom in duhovno izpolnitvijo z ekosistemom.

Kot smo videli, so temelji te ponovne uskladitve narave s kulturo, ekologije z mestom in globalnega z lokalnim, sestavljeni iz lomljivega elektronskega omrežja, ki se lahko zlomi s klikom na miško. Prebivalci Kalifornije in Silicon Valleya so doživeli mnogo delnih zatemnitev in mrkov v letu 2000 in 2001 zaradi preurejanja električnih naprav. Takšne ironije

so težke in očitne. Okoliško vodeni urbani duh časa, temelji na plenjenju naravnih bogastev zemlje, odpiranje novih, naravno zaščitene območij Aljaske za črpanje nafte in zagotovitev Nafte v Perzijskem zalivu s pomočjo vojnih aktivnosti. Vendar z visoko vojaško tehnologijo orožja, ki jo uporablja ameriška vojska in pretiranimi neenakostmi v globalni trgovini, deluje preporod romantike v urbanem planiranju zmedeno in zamegljuje razmerje med vzrokom in posledico.

Trenutna sprememba globalnega urbanizma je nostalgija s sočasnim pogledom v preteklost in prihodnost. V trenutku, ko so vplivi romantike vodilna intelektualna oblika globalnega urbanizma (okolje varstvena podjetja navidezno prevzemajo glavno vlogo), so človeško ustvarjene katastrofe mesta-kot-tarče posredno ali neposredno izpuščene iz javnosti in spominov. Človeška naselja so bila in ostajajo popolna tarča totalne vojne 20. stoletja in Paul Virilio nas spominja: »znanstvena napredna orožja uničujejo naravna okolja; kaj so biološka orožja naredila živalstvu, ekološka orožja rastlinstvu in jedrska orožja s sevanjem ozračju« (Virilio v Graham: 2005: 65). Satelitska tehnologija, za uporabo urbanega planiranja, pozablja na vojaško preteklost v času Hladne vojne, tako kot je zračna fotografija, ki je bila v pomoč pri planiranju mest na prelomu 20. stoletja pozabila na povezanost z bombardiranjem. Mesta pa ostajajo tarče v krogu, tako vojaškega kot umetno povečanega dometa.

4.4 Življenje v urbanem svetu

Planet je poln. To ni izjava o fizični ali človeški geografiji. Glede na fizični prostor in širitev človeškega sobivanja, planet še zdaleč ni poln. Po drugi strani, se širi celoten obseg delno naseljenih in nenaseljenih področij, ki so karakterizirana kot nenaseljena ali neprimerna za vzdrževanje človeškega življenja. Tehnološki napredek na eni strani ponuja (za vedno višjo ceno, seveda) nove možnosti za preživetje v takšnih okoljih, ki so bila nekoč ocenjena kot neprimerna za naselitev, na drugi strani pa zmanjšuje možnost številnih okolij, da preživijo populacijo, ki so jo nekoč lahko brez težav naselile in nahranile. Ekonomski napredek pa uničuje nekoč učinkovite modele ustvarjanja življenja nesposobnega za preživetje in nepraktičnega, s čimer še povečuje nenaseljena območja, ki ostajajo prazna in zapuščena.

»Planet je poln« je izjava iz sociologije in političnih ved (Bauman v Graham, 2004: 111). Ne nanaša se na stanje zemlje, temveč na lastnosti in sredstva njenih prebivalcev. Signalizira izginotje tako imenovane »nikogaršnje zemlje«, območij, za katere lahko rečemo, da so praznina človeške naselitve, odmaknjena od suverene administracije, prazna in tako odprta za

kolonizacijo in naselitev. Takšna območja, ki so zdaj že skoraj izginila, so večji del moderne zgodovine igrala ključno vlogo kot odlagališča za človeške odpadke, katerih količina strmo narašča v tistih delih planeta, ki jih je prizadel proces modernizacije.

Proizvodnja »človeškega odpada« ali bolj natančno odpadnih ljudi (to je odvečnega dela populacije, ki ali ni mogla, ali pa ni hotela živeti znotraj moderniziranih območjih) je del modernizacije. Je neizogiben stranski učinek določanja predpisov (vsak novi predpis izloči del prebivalstva kot neustreznega, nezaželjenega) in gospodarskega napredka (ki se ne more razvijati brez razvrednotenja nekoč učinkovitega modela »making a living«, ki oropa tiste, ki prakticirajo ta model – preživetja, eksistence). Kakorkoli že, pa so večji del moderne zgodovine veliki predeli zemlje (tako imenovani nerazviti, nazadnjaški predeli glede na ambicije prostega trga) ostali popolnoma ali delno neprizadeti s strani pritiskov modernizacije in tako ubežali učinkom prenaseljenosti. Soočeni z moderniziranim svetom, so takšni (manj razviti) predeli bili videti kot območja, ki lahko sprejmejo odvečne ostanke populacije *razvitih dežel*. Postala so očitno mesto za odlaganje *odvečnih ljudi*, odlagališče za človeške odpadke modernizacije. Odlaganje človeških odpadkov, ki so nastali kot produkt moderniziranih delov zemlje, je bil najgloblji pomen kolonizacije in imperialističnih osvajanj – oba sta ustvarila misel, skozi postopek neprimerljivosti v razvoju, da je modernizacija omejena le na privilegirane dele sveta. Takšna neenakost je dopustila modernemu delu sveta, da poišče – in najde – globalne rešitve lokalnih problemov prenaseljenosti. Takšna situacija bi lahko trajala tako dolgo, dokler bi modernost (v smislu obsesivne, kompulzivne, pretirane in zasvojene modernizacije) ostala privilegij. Ko pa bo modernost (kot je bilo namenjeno in se bo nekoč uresničilo) postala univerzalno stanje človeštva, bodo učinki njene, zdaj že planetarne, nadvlade uresničili napoved: kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade. Zmagoviti napredek modernizacije je dosegel že najbolj oddaljene dele sveta. Praktično celotna proizvodnja in poraba človeštva je postala odvisna od denarja iz trga. »Komodifikacija, komercializacija in monetarizacija človeške preskrbe je prodrla v vsako špranjo sveta – globalni izhodi za lokalne probleme niso več na razpolago, medtem ko morajo vsi kraji (tudi tisti najbolj moderni) sprejeti posledice globalnega slavlja in se soočiti z iskanjem (ki je kot kaže zaman) lokalnih rešitev za globalno ustvarjene probleme« (Bauman v Graham, 2004: 112).

Skratka, nova polnost planeta pomeni akutno krizo industrije odlaganja človeških odpadkov. Ta industrija namreč hitro izgublja prosta mesta za odlaganje smeti in ustvarjanje načinov recikliranja odpadkov v času, ko proizvodnja človeških odpadkov narašča in napreduje.

4.4.1 Konec vesoljske dobe

Konec vesoljske dobe ne pomeni, da vesolje ni več pomembno, da je bilo izničeno kot to predlagajo latentni tehnološki deterministi, ki so uročeni z virtualno trenutnostjo informacijskega prenosa in postopoma izginjajočo vlogo fizične razdalje v ustvarjanju akcije in nastopa (po Baumanu v Graham, 2004: 112). Pomembnost fizičnega prostora se zares manjša, vendar je ta proces del hitre rasti, ki je povezana s pomembnostjo teritorija, prostora, lokalnosti.

Sodba »konec vesoljske dobe« je odraz nove ekstra-teritorialnosti moči in nadomestek mobilnosti za dogovor, kot odločujoč strateški faktor borbe za moč (Bauman v Graham, 2004: 113). V pojavljanju globalne hierarhije moči vladajo tisti, ki so najmanj vezani na vesolje, na prostor in se najbolj svobodno gibajo. V vesolju poplav, kjer globalne moči živijo in delujejo, je pomembna in odločilna hitrost gibanja in možnost pobega, ne pa teritorialna oblast (in z njo odgovornosti). Teritorialna utrjenost, vse kar upočasnjuje gibanje in ne dopušča njegove namere, se spremeni iz prednosti v slabost. Temu se je potrebno ves čas izogibati. In tisti, ki so pomembni, vplivni, bogati in iznajdljivi se trudijo temu izogniti. Novi imperiji niso iz tega sveta – niso iz zemeljskega, geografskega sveta, niso od vesolja prostora.

Po drugi strani pa je prostor izgubil svojo možnost obrambe. Oprijemati se prostora, ne glede kako trdno je ograjen in zastražen, ni več jamstvo varnosti. Meje so zlahka rušljive. Tekoča moč spoštuje malo, če sploh kakšne ovire – prodre skozi še tako trdne zidove, pronica skozi še tako majhne luknje, zareze ali špranje. Ni sredstva, s katerim bi lahko neprodušno zaprli zareze in ustavili poplave. Če bi ga iznašli, bi njegovo moč zapiranja hitro izenačili z novo in izpopolnjeno svobodno lebdečo močjo.

4.4.2 Vsestransko zagotovljena ranljivost

Mikhail Bakhtin je uvedel nov pojem »kozmični strah«, za katerega pravi, da je trepet, ki se čuti pred obličjem neizmerljivo velikih in mogočnih (Bakhtin v Bauman, 2004: 117). Je tudi groza pred neznanim in nesigurnim. Ranljivost in nesigurnost sta dve kvaliteti človeškega stanja, iz katerega po Bakhtinu izhaja »uradni strah«, ki je strah pred človeško močjo, ki jo človek ustvari in obvladuje (Bauman, 2004: 117). V vsaki povprečni moderni družbi, je ranljivost kot razkritje življenjskega stremenja za tržnimi silami. In v te tržne sile se politika ne vmešava, razen v smislu zakonske podlage za njihovo nemoteno in svobodno delovanje. Iz

tega sledi, da je samodefinitivna moderna oblika vlade imenovana »stanje blaginje«. Vse večji porast politične apatije, politične nezainteresiranosti in njenih dolžnosti, ter množičen umik ljudi iz sodelovanja v institucionalni politiki, je dokaz rušenja državne moči. S tem, ko je spregledala in izrabila predhodno programsko vmešavanje v tržno ustvarjeno ranljivost in nesigurnost, je morala sedanja država iskati druge, neekonomske variante ranljivosti in nesigurnosti, na katerih bi gradila svojo legitimnost. ZDA so jo začele graditi na »osebni svobodi«, ki se kaže v grožnjah in strahovih po človekovem življenju, tistem, kar ima, kar je njegovo in njegovem življenjskem prostoru - in ki izvira iz vse večjega kriminala in nesocialnega vedenja nižjega razreda ter v zadnjem času tudi globalnega terorizma. V nasprotju s tržnimi silami, mora biti to alternativno stanje monopola in nesigurnosti, umetno vzpostavljeno in povzročeno, ter dramatizirano, da doseže želeni učinek »uradnega strahu« in s tem umakne pogled iz gospodarsko povzročene nesigurnosti, s katero se država ne more in ne želi ukvarjati. In ta grožnja osebne svobode mora biti prikazana v najbolj temačni luči, da doseže pravi učinek. Ta učinek pa je, da se tisti organi, ki naj bi skrbeli za varnost ljudi (v ZDA sta to CIA in FBI) pokažejo kot učinkoviti takoj, ko se stanje ogroženosti zmanjša, četudi niso storili ničesar. Ljudi ohranjajo v nenehnem stanju pripravljenosti in povečujejo napetost. Na takšen način deluje nova verzija državne moči – osebna ranljivost in nesigurnost sta zamenjala predhodno družbeno ranljivost in zaščito.

5 VOJNA PROTI TERORIZMU IN ŽIVLJENJE V MESTIH PO 11. SEPTEMBRU 2001

Ne terorizem, temveč vse kar je bilo narejeno v imenu vojne proti njemu, je imelo pomemben vpliv na mesta po napadu na WTC 11. 9. 2001. Posledice tega se predvsem čutijo v ZDA, vsekakor pa reakcije čuti celotna svetovna ekonomija. Tu ni govora o spremembi smeri temveč o nadaljevanju, že pred 11.9. zastavljenih trendov tako imenovane "vojne proti terorizmu". Vojno proti terorizmu je potrebno vedno vzeti v narekovajih, saj to ni vojna v nobenem konvencionalnem smislu. Ni nacionalnega sovražnika, ni čet, ni teritorialnih zahtev in ni pravih bitk. Vojno z Irakom pa je tako ali tako skoraj nemogoče povezati s pravim terorizmom. Niti politike, ki se izvajajo v imenu vojne proti terorizmu se ne ukvarjajo z odnosi, ki terorizem proizvajajo. Niso proporcionalne aktualnim grožnjam resničnega terorizma, ne izhajajo iz zanesljivih informacij. Služijo namenom, ki nimajo veliko veze z grožnjami terorizma in so bili aktualni že pred 11.9.

Zaslišanja pred ameriškim kongresom prav zdaj osvetljujejo nekaj nerazumnosti obveščevalnih služb v zvezi s terorizmom. Ponavljajoči se "oranžni alarmi" uvedeni s strani vlade (visoka stopnja ogroženosti, medtem, ko so rumeni alarmi le naraščajoča stopnja ogroženosti), so ukrepi, ki bolj kot na grožnje Al-Qaide spominjajo na ukrepe in reakcije Ariela Sharona v odnosih s Hamasom.

Glavni državni tožilec John Ashcroft je označil zmerno varovane tarče kot najbolj ogrožene. Še posebno hotele, trgovske centre in komplekse. Povečani varnostni ukrepi so še posebno očitni v New Yorku, katerega je Ashcroft označil kot potencialno teroristično tarčo. Ashcroft je ob tem izpostavil tudi tako imenovane "mehke tarče" (Ashcroft v Government Security Solutions.com, 2003). Te tarče so simbolne narave kot sta npr. Kip svobode in Golden Bridge. Seveda je Al-Qaida videla v trgovskih stolpih WTC-ja in vojaškem centru Pentagona simbole ameriške moči in ne v Kipu svobode.

Napovedi o vplivu vojne proti terorizmu za tiste, ki se zanimajo za urbano življenje in demokracijo vsekakor niso dobre. Oba sta ogrožena zaradi premikov na trgih, vladni ukrepi pa bodo probleme le poslabšali. Vojna proti terorizmu pelje k poslabšanju kvalitete življenja v ameriških mestih. Vidne so urbane spremembe kot je izguba javnih prostorov ali omejevanje svobode gibanja predvsem ljudem temnejše polti, ter vedno manjša vloga javnosti pri vladnih

načrtih in njenih odločitvah. Posebno se to vidi pri načrtovanju revitalizacije New Yorka in njegovega finančnega središča.

Najbolj se bom osredotočila na vpliv dogodka na nivoju urbane forme. Neto rezultat teh naporov bi lahko bila decentralizacija pomembnih poslovnih aktivnosti ter njim pripadajočim storitvenim dejavnostim, v zgoščene lokacije izven centra - koncentrirana decentralizacija (Marcuse v Graham, 2004: 264). Ob stari in novi urbani koncentraciji bo prišlo do povečanega barikadiranja znotraj mesta in utrjevanja novih, za velike posle ustvarjenih konstrukcij polnih dragih stanovanj. Temu bo sledil vpliv na trg nepremičnin in njegove igralce ter vpliv vlade. Ta vpliv se bo kazal z omejenimi javnimi subvencijami in z odpovedovanjem neodvisnemu načrtovanju. Prav tako bo prišlo do reguliranih vladnih ukrepov v zvezi z socialno državo. Vlade bodo prisiljene delovati le kot gladilec ovir privatnemu kapitalu na trgu. Raznačrtovanje bi lahko bil pravi termin za veliko vladnega načrtovanja v tem procesu, saj se pogosto tudi tam kjer ni nič spremenjeno, odpovedujejo prej zastavljenim proceduram. Posestniki in ostali lastniki nepremičnin, stran ponudbe na nepremičninskem trgu torej, si seveda želi ohraniti dosedanje stopnje centralizacije in paradoksalno so prav oni tisti, ki bodo zahtevali čim večjo vladno pomoč v teh naporih. Kar najprej sledi razvoju na trgu in vladni politiki na urbanem nivoju se zatem obrne k izvorom tega razvoja. Preden pa se posvetim tem temam si pogledjmo zelo očitno posledico vojne proti terorizmu. Zares eksponirana rast varnostne industrije. Tu so indikatorji smeri v katero nas ti dogodki peljejo.

5.1 Rast varnostne industrije

Vojna proti terorizmu pomeni ogromno uslugo nekaterim sektorjem industrije, ki so hitro opazili možnost za lahek zaslužek. The Center for Responsive Politics ocenjuje, da se "gospodarstvo osredotoča na stvaritev oddelka za domovinsko varnost bolj kot na katerokoli drugo zakonodajo v nedavni preteklosti" (Marcuse v Graham, 2004: 265). In to uspešno. Zasebna varnostna podjetja predvsem v urbanih okoljih cvetijo. Zelo verjetno so najhitreje rastoči sektor v drugače okoreli ekonomiji. Številke so razsvetljuječe:

- Zaposlovanje v zasebnem varnostnem sektorju je že 1.7 krat večje kot v javnih varnostnih agencijah. Leta 2010 bo kar za 2.4 krat večje.
- Leta 2000 so bili v tem sektorju stroški že na 103 milijardah \$, in to iz 20 milijard leta 1980 in 52 milijard leta 1990.

- Trenutno obstaja čez 100.000 zasebnih varnostnih podjetij. Pred 20 leti jih je bilo le 30.000.

Vse to še posebej zadeva javne prostore v mestih, ki čutijo posledice implementacij naprav za nadzor in pregled. V nedavnih debatah o rekonstrukciji pennsylvanijske postaje v NYC-ju (eden izmed dveh glavnih železniških terminalov), je Senator Schumer zahteval večjo varnost. Povedano mu je bilo, da je za varnost poskrbljeno v sklopu železniškega varnostnega programa. Ta vključuje povečanje prisotnosti policije, nove K-9 (policijski pes) bombne ekipe, senzorje za odkrivanje kemičnih, bioloških, radioaktivnih materialov, smetnjake odporne proti bombam, alarme vozila-barikade. Kljub vsemu naštetemu je senator zahteval dodatnih 450 milijard za okrepitev "varnosti". Javni stroški vključeni v smiselni težnji po večji varnosti so precejšnji. Vsa nova birokracija je bila ustvarjena na zvezni ravni, velik del nje pa spada pod novi oddelek za domovinsko varnost. Ta vsebuje novo transportno varnostno agencijo (TSA) in vključuje ostale agencije, ki so včasih obstajale kot samostojne vladne agencije.⁶

Ti stroški se krijejo seveda na račun drugih. Na hitro spremenjeni ali ukinjeni so programi, ki zadevajo mesta. Subvencije za izgradnjo novih naselij so zmanjšane iz številke, ki je v primerjavi z mednarodnimi standardi že tako nizka. Socialni programi so skrajšani, javnemu šolstvu je ostalo tako malo denarja, da so nekatera mesta primorana celo zapirati šole predčasno. Urbana infrastruktura je zanemarjena, javne knjižnice se zapirajo predčasno, gasilske postaje so zaradi varčevanja popolnoma zaprte.

Za vse to se ne da kriviti Al-Qaide. Za to je kriva propaganda vojne proti terorizmu. To je del dolgoročne politike, ki želi zminimizirati javni sektor, privatizirati vsako možno vladno aktivnost za zasebni dobiček in varovati tiste ljudi in podjetja, ki so na vrhu urbane hierarhije pred potencialnim zmanjšanjem njihovih privilegijev. Povezava z napadom na državljansko svobodo je bila dobro dokumentirana drugje, vendar je del istega dolgoročnega vzorca.

5.2 Koncentrirana decentralizacija na trgu

Prostorski impulzi, ki so sledili 11.9. v NYC-ju, niso toliko spremenili smeri, kot pa le

⁶ Te so: US Customs Service, ki je bila prej del Department of Treasury; the Enforcement of the Immigration and Naturalization Service, ki je bila prej del Department of Justice; the Federal Protective Service, ki je bila prej del General Service Administration; the Federal Law Enforcement Training Center in Plant Health Inspection Service, ki je bil prej del Department of Agriculture. Vse skupaj več kot 170.000 ljudi.

intenzivirali tisto kar se je dogajalo že prej. Tisto je sedaj obravnavano v luči skrbi zaradi terorizma. Na trg so vplivali tako poslovni vzorci kot bivanjske spremembe. Za boljšo perspektivo: približno 2.500 ljudi je bilo ubitih v napadu na WTC; do 100.000 delovnih mest je bilo neposredno prizadetih; 13.45 milijona kvadratnih metrov pisarniških prostorov je bilo uničenih, 30% prvorazrednega prostora v Downtownu in 3.6 % vseh pisarniških prostorov na Manhattnu. Ker velike nesreče dovoljujejo obnovo na novih temeljih, ki bi si jo kdaj prej le želeli, pa se je tokrat ne da implementirati, nam uničenje na spodnjem Manhattnu dovoljuje bolj jasen pogled na nekatere dolgoročne trende (po Marcuse v Graham, 2004: 266).

Vzorci zaposlovanja se že nekaj časa nagibajo k decentralizaciji skoraj vseh vrst služb, z zelo ozko skupino aktivnosti, ki ostaja koncentrirana v glavnih poslovnih središčih velikih mest. Večina aktivnosti se kaže v predmestjih. Prihaja do premikov od primarnih k sekundarnim, celo terciarnim (ekonomsko definiranim) mestom. Različni faktorji prispevajo k tem trendom: tehnologija, ki zagotavlja transport in komunikacijo tudi na velike razdalje; pritisk na cene nepremičnin v centrih in trg nepremičnin obvladan s strani zasebnega lastništva zemlje; stroški prenatrpanosti in okoljska degradacija; socialne napetosti ter ogroženosti, ki povečujejo polariziranost med prebivalstvom ter rasne delitve. Nasproti tem negativnim aspektom koncentracije stojijo prednosti aglomeracije. Te so: učinkovitost delitve storitev, pomembnost osebnih sestankov, ponekod zmanjšana trenja v transportu, želja po kreativnem, raznolikem, živem, urbanem okolju.

V tem ravnovesju je zdaj strah pred terorizmom doprinesel veliko na stran decentralizacije. Prekomerna aglomeracija se zdaj povezuje z nevarnostjo. V bolj "globalnih" mestih je bilo to ravnovesje bolj na strani koncentracije kot v ostalih mestih. To razmerje se je sedaj spremenilo. Vzorec je že viden v New York City-ju. NY borza ne bo gradila dolgo načrtovano novo dvorano in 300 metrov visok nebotičnik nasproti čez cesto, temveč na lokaciji izven spodnjega Manhattna. Mnogi sicer pravijo, da bi morala trgovanje preseliti na elektronsko omrežje. Več delnic se trguje na NASDAQ borzi, ki obstaja le v računalniških sistemih in na ekranih dilerjev, kot pa na Veliki tabli NY borze na Wall Streetu. "S hitrejšimi računalniki in prenosom informacij se trgovcem ni več potrebno sestajati osebno" pravi direktor borze v Cincinnatiju: "Izven ZDA dvorane za trgovanje zginevajo zelo hitro. Avtomatizirane avkcije so način prihodnosti." G. Madhavan pravi: "ZDA so v tem zadnje in to zato, ker imajo močno skupino trgovcev, ki so politično povezani." (v Graham, 2004: 267).

Torej je trend po katerem se določene poslovne aktivnosti koncentrirajo na centre mest gotov. Katere pa so te aktivnosti? Te, ki so predvsem samoobsegajoče. Ki so v veliki meri svoje eksternalije internalizirale, in tiste, ki jim zaradi modernih komunikacijskih in transportnih

tehnologij ni potrebno biti na istih fizičnih lokacijah kot so sedeži, ki jim služijo. Tako se sedeži industrijskih podjetij in tisti, ki ustvarjajo marketing, skupaj z ostalo administracijo selijo ven. Tu ni nič novega. Saskia Sassen pravi, da je uničenje finančnega središča dovolilo podjetjem, ki so imela tam zgoščene svoje aktivnosti, da se selijo hitreje. Razdelitev aktivnosti na tiste, ki so tam res potrebne in tiste, ki jih zaradi novodobnih tehnologij lahko dekoncentrirajo (v Graham, 2004: 268).

Tisti, ki se selijo iz centrov pa se vendar ne selijo kamor koli. Ostajajo zgoščene na specifičnih lokacijah izven centra a še vedno znotraj kroga metropole. V NY City-ju (verjetno le tu) obstajata dva centra med katerima že od nekdaj vlada tekmovalnost. Midtown in "Downtown" - finančno središče. Midtown leži med 34. in 59. ulico ter East River-jem ; Downtown pa naj bi bil ves del Manhattna južno od Canal street-a. Leta 1950 je imel Downtown več zaposlenih kot Midtown. V današnjem času ima Midtown kar trikrat več zaposlenih kot Downtown. Tudi po izgubi prostora na spodnjem Manhattnu se je med septembrom in januarjem število praznih pisarn podvojilo.

Hiper-koncentracija delovnih mest v storitveno usmerjenih poslovnih stavbah v Central Business Districts (CBDs) večjih mest, se bo zmanjšala, saj multinacionalno poslovanje spreminja svoje prostorske strategije v iskanju varnosti v bolj zunaj ležečih področjih. Na začetku bodo na udaru iste metropolitne regije. Ocene kažejo, da se je že v novembru 2001, 23.000 delovnih mest preselilo v predmestja. Po 11. septembru je v nevarnosti selitve 144.000 delovnih mest. Veliko število večjih podjetij že ima velike satelitske pisarne v obrobni lokacijah, kamor so se po 11.9. hitro preselile. Ponekod so bile odločitve o selitvi izven NY na račun napada le pospešene. Bank of New York ima 3000 zaposlenih na svojem sedežu na Wall Street-u. Empire Blue Cross ima začasno prostore v Melvillu, Long Island. V WTC-ju so imeli 460.000 kvadratnih čevljev. Deutsche Bank naj bi gradila na rezervni lokaciji v Jersey City-ju. Marsh& McLennan, veliki najemniki prostorov v WTC-ju so najeli nekaj prostorov v Midtownu, kljub temu pa selijo svojih 2.000 zaposlenih čez reko v 1 milijardo vreden kompleks. Premiki bodo najprej v bližino, vendar pa v manj poseljeno in ne tako drago področje. Prišlo bo do manjšega premika v predmestja in preko njih do samega roba mesta. Čez čas bodo ti učinki pripeljali do razpršitve na ostale regije ali urbane enklave. TIAA - CREF, največji pokojninski sklad v ZDA ima sedaj v NYC zaposlenih 4.600 ljudi, 1.320 v Denverju in 597 v Charlotte. Njihova načrtovana širitev naj bi se zgodila predvsem v Charlotte. Ne ravno globalnem mestu. Bivanjski vzorci, tako kot poslovni in komercialni se bodo spremenili. Kljub naporom CBD-jevih nepremičninskih interesov, obstoječih stanovalcev in lokalnih oblasti bodo še posebno trpeli poskusi na novo ustvarjenih bivanjskih

okoljih v osrednjih poslovnih okrajih. V Washingtonu, DC, kjer je glavni poslovni najemnik oblast, se bo nadaljeval trend decentralizacije vladnih pisarn. Upanju o obstoju večdružinskega rezidentnega razvoja v centru mesta je sedaj dano nekaj malo možnosti. Trend je tu močnejši, saj predmestja generirajo vedno več in več urbanistične opreme, dodatkov, ki so bili ne dolgo tega rezervirani za mestni center. Kafe bari ob cestah, art galerije, kulturni centri, simfonični orkestri, gledališča. Varnostni aspekt bo trend pojačal.

5.3 Citadelizacija, barikadiranje in vladno raznačrtovanje

V decentraliziranih a zgoščenih lokacijah, ki so z 11.9. dobile močan vzgon, je bil način razvoja zaradi teh dogodkov prav tako vpliven. Pozornost vzbujajoči nebotičniki so izgubili nekaj svojega čara. Stolpi v Kuala Lumpurju in v Frankfurtu so že začutili ogroženost, ko so dan po 11.9. morali zapreti in evakuirati poslopja. Delavci v Empire State Building v NY in Sears Tower v Chicagu naj bi se bali iti "gor" v svoje pisarne. Taxiji se pred Sears Tower-jem ne smejo zadrževati dalj časa in naročanje hrane v pisarne je prepovedano. Razgledna terasa je zaprta; varnostniki v avli dajejo občutek vojaške postave ter dologoletno zaposleno osebje pozdravijo po imenu a zahtevajo osebne izkaznice. Pet mesecev po 11.9. je na naslovnica časopisov pisalo: »Empire State je prazen saj najemniki bežijo: Strah se povečuje, prazni prostori pa so se potrojili«. Zgodba se nadaljuje: »Strah pred terorizmom je okužil tudi druge eminentne stavbe. Nekatera podjetja v Chrysler Building ne dovolijo podnajemništva. Veliko podjetij, ki išče nove prostore svojim agentom dodaja nove zahteve - poiščite nam neznane stavbe - ob prikritem neodobravanju dobro znanih poslopij« (Marcuse v Graham, 2004: 270). Namesto rasti navzgor se smer razvoja nagiba k varovanim mestnim trdnjavam, ki internalizirajo in obvarujejo visoke sloje globalnega in nacionalnega podjetništva pred aktivnostmi kritikov. Trend citadel (mestnih trdnjav) že dalj časa poznamo, tokrat pa je modificiran. Nove oblike so trdnjave znotraj stavb, kompleksov, ki zajemajo celo vrsto vsebin potrebnih za vsakodnevno življenje podjetja. Takšnega kompleksa za zadovoljitev svojih potreb njegovemu prebivalcu ni potrebno zapustiti. Trgovsko središče v WTC-ju je bil tovrstni prototip. Tisti, ki so se vozili iz Ney Jersey-a so tja lahko prispeli pod zemljo, se v sklopu WTC-ja in njegovega središča v miru posvetili svojemu delu in opravljanju ter Center zopet zapustili pod zemljo, ne da bi kadarkoli sploh stopili v mesto NY kot tako. Ta vzorec je torej obstajal že pred napadom na WTC in se bo zaradi njega le utrdil. Utrdil pa se ne bo z visoko gradnjo in očitno simboliko, temveč še z večjim zabarikadiranjem in hujšim

varovanjem.

Tako bodo "citadels" v bodoče manj bahave na zunaj. Ne tako zelo visoke, ne tako zelo unikatne stavbe. Bodo pa to večji, bolj zapleteno utrjeni centri z visoko kvalitetnimi detektorji kovin, prstnih odtisov, kartic...itd. Ovir k lahkemu pristopu bo vedno več. Selitev Morgan Stanley-a, največjega varnostnega podjetja na Manhattnu in obenem največjega najemnika prostorov v WTC-ju, je tipičen primer za ekskluzivno mestno trdnjavo, ki bo vedno bolj karakteristična. Podjetje kupuje 107 aker veliko posestvo in bivši sedež Taxaca v Westchester County. Svoje še ne končane stolpnice za pisarne v Midtown Manhattnu ne bo obdržalo. Prodalo jih je Lehman Brothers. Podjetju, ki je prav tako prebivalo v WTC-ju. 14.000 zaposlenih v Morgan Stanleyu bo ostalo v NY City-ju, vsaj 2.000 pa jih bo odšlo v 750.000 kvadratnih metrov veliko posest v Westchestru.

Nadaljuje se polarizacija glede na zaslužek, zaposlitev in raso, ki vzpodbuja procese kot sta segregacija in barikadiranje prostorov. Temu bo tako zaradi stanovanjskih procesov in sprememb razvojnih vzorcev. Tisti namreč, ki bodo imeli možnost preseliti se v zabarikadirane mestne trdnjave bodo to storili, ostali pa bodo ostali zadaj. Razlikovanja med tema dvema skupinama bodo tako na bazi zaslužka kot na rasi. Meje med skupinami in v njih pa bodo vedno bolj izrazite. Segregacije bo torej vedno več. To dinamiko lahko v malem opazujemo ob napadu na WTC. Trije sektorji, ki so po napadu izgubili največ se obravnavajo le po naravi dela. To nazorno prikazuje tabela 5.1.

Tabela 5.1: Trije sektorji, ki so po napadu (11.9.2001) izgubili največ delovnih mest

Industry	Employment	Compensation (\$ millions)
Securities	12.200	2,577.2
Retail trade	12.200	311.1
Restaurants	11.900	241.8

Vir: Fiscal Policy Institute

Razlika v relativni kompenzaciji je očitna na tabeli. ("Varnost" zavzema tako slabo plačane čuvaje, kot dobro plačane strokovnjake.) Odpovedi tako neproporcionalno zadevajo dobro in slabo plačane delavce. Tisti na vrhu ekonomske lestvice povzročajo bum na trgu nekoč urbanih nepremičnin v Connecticutu in severnem New Yorku ter skrbijo za bolj konkretno zgoščevanje v mestu.

Namestnik župana NY pravi: »Nihče ne oporeka dejstvu, da je potrebno storiti vse, da bi

zagotovili spodnjemu Manhattnu, da ostane finančno središče mesta. Kljub temu pa mora spodnji Manhattan v prihodnosti obstajati kot 24 urna skupnost ne le finančnih subjektov temveč tudi prebivalcev, kulture, itd..« (Marcuse v Graham, 2004: 272). Tu obstaja očitna nevarnost, da bi celotno področje lahko postalo ekskluzivna, varovana skupnost za tiste, ki si v takšni skupnosti lahko privoščijo živeti, socialno če ne fizično zabarikadirani stran od ostalega dela mesta.

Barikadiranje je dober stenografski termin za opis tega k čemur naj bi se javna policija nagibala. Vse to je z lahkoto vidno na javnih prostorih, blizu javnih stavb, na prostorih javnega združevanja... "Javni prostor" bo postal vedno manj javen; prost dostop in prosta uporaba bosta zelo omejena. V nasprotju s tem pa bodo nadzorovani prostori kot na primer trgovski centri vedno bolj atraktivni. Nekateri javni prostori kot je park pri zveznem sodišču v Bostonu ali plaza pred Mestno dvorano v NY City-ju in njej bližnji, nedavno prenovljeni park, bodo preprosto prepovedani za javno uporabo ali pa vsaj tako močno nadzorovani, da bodo ovirali aktivnosti, ki so normalne za demokratično družbo. Župan Guiliani je z omejitvami o združevanju blizu City Halla in poskusov omejitve uporabe ulic za parade v imenu varnosti, začetnik tega konzervativnega razvoja. Manj prostih dostopov in kovinski detektorji ter zahteve po identifikaciji v mnogočem spominjajo na vzhodno evropske in sovjetske stavbe pred letom 1989. Mnogo prostorov od železniških do avtobusnih postaj, javnih ulic in trgov bo pod strogim nadzorom. Privlačnost varovanih trgovskih centrov bo vedno večja.

Barikadiranje bo še posebej pomembno za različne ljudske proteste, mobilizacije, marše... Župan Guiliani je poskusil preprečiti shode kot je bil tisti v Harlemu, kjer bi se zanesljivo zbralo veliko število temnopoltih, a je sodišče njegovo prošnjo o prepovedi shoda zavrnilo (po Marcuse v Graham, 2005: 274). Takšen pro-demokratičen rezultat pa ni verjeten, ko se vsiljene restrikcije zagovarjajo v imenu boja proti terorizmu. Da ne pozabimo, takšen trend je bil opazen že v dejanjih konzervativnih vlad pred 11.9. in je vključeval barikade dobesedno. Barikadiranje lahko dosežemo tako s socialnimi in legalnimi sredstvi, kot s fizičnimi. Sprejetja tega čemur se uradno reče United States Patriot Act of 2001, bo razširil restrikcije na navadne državljanske pravice. Glavne določbe zakonodaje dovoljujejo preiskovalcem sledenje in prisluškovanje, Vladi prav tako dovoljuje, da pridrži imigrante do 7 dni, če jih sumi, da so povezani s terorizmom. Zakon predvideva potrojitev agentov za imigracijo in mejno kontrolo ob 3000 milj dolgi meji s Kanado. Novi ukrepi določajo tudi nova orodja s katerimi naj bi se bojevali proti umazanemu denarju teroristov. Zakon naj bi skrbel za boljšo

komunikacijo med agencijami, ter povišal s terorizmom povezane kazni (po Marcuse v Graham, 2004: 274).

Takšni ukrepi bodo neproporcionalno vplivali na imigracijske skupnosti in na velika mesta. Še bolj pa bodo vplivali na aktivno sodelovanje v demokratični debati, kar je bilo značilno za življenje v mestih. Rek "mestni zrak ustvarja svobodo" drži vedno manj (Marcuse v Graham, 2004: 274). Tako uradna kot neuradna dejanja in izjave peljejo v isto smer.

Senator Trent Lott je že javno poklical k zmanjševanju državljskih svoboščin v imenu varnosti. Bes, ki bdi nad tistimi, ki se takšnemu razmišljanju ne podredijo je bil očiten, ko je bil Dan Grouthy, zaradi članka o skrivanju Busha med napadom na NY odpuščen. Ko je Tom Gutting kolumno z naslovom "Bush has failed to Lead the US", ga je časopis uničil ter na naslovni strani objavil opravičilo. Ko je NY Times pisal o mirovnih demonstracijah 29. septembra v DC-ju jih je provokativno in zavajajoče označil z naslovom "Protesters Urge Peace With Terrorists". Komedijant Bill Maher, voditelj oddaje "Politically Incorrect" je izgubil celo vrsto sponzorjev zaradi njegovih izjav o ameriški vojski. Predstavnik Bele hiše, Ari Fleischer je Maherja odpisal ter ga posvaril: "Američani morajo paziti kaj govorijo in paziti kaj delajo!" Bela hiša je kasneje ta komentar zbrisala iz transkriptov tiskovnih konferenc. (povzeto po Marcuse v Graham, 2004: 274-275). Tako je "varnost" postala opravičilo za ukrepe, ki grozijo samemu jedru urbanega, socialnega in političnega življenja. Od fizičnega barikadiranja prostora do socialnega barikadiranja demokratičnih aktivnosti. Stephen Graham gre dalje, ko govori o "pospešeni militarizaciji urbane civilne družbe" in obstoju "urbanizacije vojske", saj je vedno več resnih vojaških skrbi osredotočenih na mesta. Kako jih napasti in kako braniti (Graham, 2004: 275).

Nekaj let je minilo in dogodek 11.9. postaja vedno bolj jasen. Zelo malo se je zgodilo v smeri preprečevanja terorizma in njegovih korenin. Po drugi strani pa je pod okriljem vojne proti terorizmu prišla na plan vrsta gibanj, ki namigujejo, da so bili neoliberalni ukrepi poudarjeni in legitimizirani:

- Zgoščena decentralizacija poslovnih aktivnosti v mestih, večinoma na zunanje lokacije znotraj metropolitanskih področij, pa tudi v tujino.
- Citadelizacija večjih centrov poslovnih aktivnosti, inkorporacija vedno večjih dnevnih funkcij v zaprte, varovane prostore v velikih načrtovanih procesih.
- Premiki k barikadiranim sektorjem mesta, še posebej vidnih v tako imenovanih občutljivih površinah, z restrikcijami normalne uporabe javnega prostora.
- Povečano investiranje javnega denarja v varnostne in nadzorne mehanizme na škodo

javnega sektorja in njegove socialne funkcije.

- Raznačrtovanja, transfer načrtovalnih funkcij od javnih v zasebne roke in od tradicionalnega načrtovanja k prioritetam policije in varnostnim zahtevam.
- Ožanje mej javnih debat, pravic imigrantov in državljanskih svoboščin na splošno.

Vse je opravičeno v imenu vojne proti terorizmu v mestih.

6 SKLEP

V 19. in 20. stoletju je projekt modernizacije obljubljal demokracijo, enakost in razloge za aristokratske privilegije in tradicionalne nepravilnosti ruralne revščine. Sledilo je obdobje postmodernizma, ki naj bi prinesel zmago tehnologije nad naravo; znanost – kot modernizacija – pa naj bi izboljšala življenje. Dandanes je bistvo življenja iskanje zaslužka in kariere. In tako se postmodernizem spremeni v hitri kapitalizem. Na takšnem terenu lahko teroristi delujejo brez težav, saj lahko zlahka najdejo sredstva za napade in svoje potencialne tarče, ki se v potokih premikajo skozi neprostore (non-places).

Nekateri verjamejo, da je bil napad na WTC in Pentagon neuspešen napad na globalno ekonomijo in ameriško vojaško moč. Na en način imajo prav, kajti svetovna trgovina nima pravega centra in ameriške oborožene sile je mogoče kontrolirati iz različnih mest, kot sta pokazali vojni v Afganistanu in Iraku, ki sta bili vodeni iz Tampe na Floridi. Kakorkoli že, pa so ikonične stavbe simboli globalne moči, bogastva in kulture. In napad na takšne simbole, ter njihovo uničenje, je uspešen prvi znak vojne napovedi, kar je bil tudi 11. september, ko so bili uničeni simboli globalnega komunikacijskega sistema in odnosov 21. stoletja. 11. september je bil zelo učinkovita teroristična propaganda, ki ne bo nikoli pozabljena. Komunikacija, prehrana, transport, finance, stanovanja/domovi in medicina, dajejo teroristom nepregledne možnosti, ki jih lahko uporabijo za uničevanje. Tako lahko v tem novem globalnem prostoru internet, non-stop delujoči finančni trgi, letalski prevoz, kmetijske površine, najeti tovornjaki in turistična območja, teroristom ponudijo veliko možnosti za organizacijo, strategijo, oborožitev in tarče, ki jih potrebujejo za uspešno izvedene teroristične akcije. Preusmerjeno letalo, polno goriva, z običajnim številom potnikov in kamikazami v pilotski kabini, tako postane čuden, nov tip izstrelka. In ta lahko, kot je 11. septembra, za vedno spremeni svetovni letalski promet, pogled na New York in mit o ameriški ranljivosti. Način delovanja Al Qaide je pokazal veliko organizacijsko in strateško prilagoditev in sposobnost. Napadi 11. septembra se verjetno ne bodo več ponovili na enak način. Namesto tega, bo naslednji velik napad potekal na čisto drugačen način – kot so napadi na Baliu in v Savdski Arabiji leta 2002 in 2003 in napadi v Londonu julija letos. Od Konga, do Somalije, Liberije, Sierra Leona, Afganistana, Iraka, Čečenije in Palestine so območja, v katerih nedržavne skupine organiziranega nasilja usmerjajo svoja iskanja institucionalne moči na lokalni in globalni ravni. Washington je stopil v stanje vojne pripravljenosti nasproti »nedržavnim bojevnikom«.

Malo je slik/prispodob, ki imajo takšno moč kot predmoderni verski fanatizem, zmešan z najmodernejšo letalsko tehnologijo, ki se zaleti v visoko moderno stavbo.

Nekoč so bila mesta obdana z zidovi, ki so jih ščitila pred zunanjimi napadi in v katerih so v primeru napada vsi prebivalci države držali skupaj in se skupaj borili. Zelo malo je potrebno za terorizacijo mesta, regije ali celo celotne države. Teroristi današnjega časa ciljajo na naseljene tarče takrat, ko le-te najmanj pričakujejo nasilje. Non-places so prostori brez meja: transport, trgovina, počitek, kamor spadajo železniške in avtobusne postaje, podzemna, pločniki, trgi, letališča, diskoteke, kavarne, torej vse, kjer je veliko ljudi na kupu, ki brezskrbno počnejo vsakdanje reči in ne pričakujejo nasilja. Terorizem se običajno zrcali kot napad na vlado neke države, vendar pa so njegovi strateški cilji običajno usmerjeni v akcije nasproti vladnim prostorom, non-place in logistiki.

Skozi razvoj globalizacije, se mesta strateško spreminjajo in v številnih pogledih nacionalne državne formacije izgubljajo pomembnost. Urbane cone postajajo zelo ranljive tarče, saj v njih teroristi najlažje delujejo nevidno in nemoteno, s strani varnostnih sil. Letališča, železniške in avtobusne postaje, avtoceste, križišča, pristanišča, so popolni prostori za anonimno delovanje, nemoteno mobilizacijo in grozljive umore. Takšna mesta oblikujejo in usmerjajo veliko število potencialnih tarč, ki ne morejo nikamor uiti, se skriti ali se upreti. Potniki, klienti, uporabniki, gostje v takšnih neпростorih so talci, ki so pripravljene, da jih nekdo ujame, muči in usmrti. Za teroriste pomeni uspešen napad na takšna mesta in skrhanje miru in blagostanja, 24-urno vsakodnevno medijsko poročanje in pozornost za njihove uspehe. 11. september je pokazal, kako lahko velike tehnostrukture, zgradbe, ki so kot mesta v malem, postanejo sredstva za ubijanje in ne samo za življenje. Non-places v velikih mestih in logistični sistemi v urbano-industrijskih prostorih, lahko teroristom postrežejo z mesti in sredstvi za njihove uničujoče dejavnosti. Letališča, avtobusni terminali, pristanišča, železniške in avtobusne postaje, poštni sistemi in ulice, so sredstva vsakdanjega življenja v mestih, ki jih lahko teroristi, s tem, da uničijo nek določen del, spremenijo v nevarne naprave.

Pisanje diplomske naloge je bila streznjujoča in vznemirljiva izkušnja. Raznolikost različnih pogledov je pokazala, kaj je urbana geopolitika. Ves čas sem imela pred očmi terorizem v mestih in nasilje nad mesti in njihovimi prebivalci. Ves čas je bil prisoten otipljiv strah pred katastrofalnim nasiljem nad mesti, ki je ušel izpod nadzora. Zato je na koncu treba poudariti, da je vsem mestom skupna prožnost, elastičnost in da je poglobljena lastnost vseh mest ta, da

so zmožna preživeti. Mesta vztrajajo, potrpijo in si opomorejo. Njihova sposobnost, da rastejo, funkcionirajo in se razvijajo, jim omogoča, da preživijo tudi najhujše oblike nasilja (Hirošima, Nagasaki, Hamburg, Dresden, Rotterdam, Coventry in Tokio leta 1945). Procesi dela med in po katastrofah so enaki socialnemu in ekonomskemu razvoju v manj stresnih obdobjih. Kljub temu pa ostaja mit o ranljivosti mest.

Pogostokrat si po nasilju fizična oz. telesna, socialna, ekonomska in kulturna dinamika mest hitro opomore. Če pogledamo na dolgotrajen obstoj mest, kontinuiteta tega obstoja kaže na to, da dandanes zaradi hudega nasilja ali vojne skoraj nobeno mesto popolnoma na izumre. Le v davni preteklosti so se mesta zrušila v prah in se niso ponovno postavila na noge. V novejši dobi pa neverjetno hitra rast mest kaže na to, da mesta preživijo katastrofe, izgube, ponižanja in rane, ki si jih povzročijo mesta sama ali pa jih povzročijo drugi.

Včasih uspe mestnim (urbanim) rekonstrukcijam kreativno povezati ostanke prvotnega stanja s socialnim razvojem, ob tem pa v mesta prihajajo še zunanje investicije. Včasih se v mestih pojavi dolgotrajno okrevanje in privajanje med različnimi konfliktnimi socialnimi skupinami. V takšnih potravmatskih ali povojnih okoliščinah ima lahko obnova katarzičen učinek, saj lahko vzpodbudi nastanek novih socialnih, ekonomskih ali političnih potencialov in novo mentaliteto mestnega življenja. Mesta se tako ponovno rodijo v politična telesa – kritično okolje heterogenosti, ki postopoma preboli vojne, konflikte in nasilje. Takšne transformacije usmerijo s konflikti prežeto družbo, da kreativno prebrodi travme iz preteklosti. In s tem pokažejo, kako se spopasti z multikulturno prihodnostjo urbanega sveta.

Ker globalna usmerjenost grozi, da se bo vrnila med zagovornike zahoda in radikalni Islam, prežet z bolečimi cikli neformalnega in državnega nasilja, fundamentalizmom in propagando, zagotovo drži, da morajo biti mesta ključne lokacije za razvoj tolerance, prepletanje različnih diaspor in multikulturni centri, ki bodo pregnali fundamentalistično miselnost.

Svet se spreminja v urbano okolje mešanih kultur. Rajši, kot da imamo mesta za tarče samomorilskih napadov Al-Qaide, ameriških ali izraelskih bombardiranj z F-16, morajo biti mesta kraji, kjer vladata pravica in toleranca. To je največji izziv našega planeta.

Namen diplomske naloge je pokazati, da je že pozno za kreativen dialog med tistimi, ki se ukvarjajo s kritično analizo mest in tistimi, ki kritično analizirajo politično nasilje in mednarodne odnose. Ta nujno potreben dialog bo uspešen in bo prinesel pozitivne učinke le, če ne bomo imeli v mislih le uničenj mest, urbanih vojn ter mest v vlogi tarč, vojn in nasilja, ampak če bomo sposobni pogledati še preko vsega tega. Poudariti je treba kreativno vzgajanje civilne družbe, ki je hkrati večnacionalna in urbana. Le to lahko privede do zmanjšanja sovraštva, ki povzroča uničenje, terorizem in vojne.

Nekoč so se v času vojn v mesta zatekali ljudje s podeželja, zdaj pa se vojne dogajajo v mestih. Po napadih lahko strah mesta popolnoma izprazni. Prganjajo nas prizori praznih postaj podzemne železnice, praznih ulic,... in nostalgичno se oziramo nazaj, na čase pred masovnim terorizmom. Več kot polovica svetovnega prebivalstva živi v mestih in prizori, ki jih vidimo po napadih na mesta, nudijo dve različni verziji mest v 21. stoletju: mesta, kjer je vsak tujec sovražnik, ki mu ne moremo verjeti in zaupati in mesta, kjer vlada med tujci solidarnost.

7 VIRI

BAUMAN, Z. (2001): Cities of fears, city of hopes. Mimeo.

BECK, U. (1986): Družba tveganja. Na poti v neko drugo moderno. Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag.

CLAUSEWITZ, K. (1873) : On war; dostopno na:

http://www.clausewitz.com/CWZHOME/On_War/BK1ch01.html

COAFFEE, J. (2003): Terrorism, Risk and the City. Aldershot, Ashgate.

GLAESER, E.L. in Shapiro J.M. (2001): Cities and Warfare: The Impact of Terrorism on Urban form, dostopno na: <http://www.nber.org/papers/w8696>

GORKA, S. L.: »Hyper Terrorism«: The Globalisation of terror. Institute for Transnational Democracy and International Security.

GOVERNMENT SECURITY SOLUTIONS.COM (2003)

http://govtsecurity.securityslutions.com/ar/security_clockwork_response_orange/; junij 2003

GRAHAM, S. (2004): Cities, War and Terrorism – Towards an Urban Geopolitics. Oxford, Blackwell Publishing.

HARRIGAN, J. in Martin, P.: Terrorism and the Resilience of the cities. Dostopno na:

<http://ny.frb.org/research/epr/02v08n2/0211harr/0211harr.html>

HEWITT, K. (1983): Place Annihilation: Area Bombing and the fate of urban places. Annals of the Association of American Geographers

HUDSON, A.R. (1999): The Sociology and Psychology of Terrorism: Who becomes a terrorist and why? Washington, Federal Research Division, Library of Congress .

JEZERNIK, B. (2002): Besede terorja: medijska podoba terorja in nasilja. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

KALDOR, M. (2003): Terrorism as regressive globalisation, dostopno na:

<http://www.openDemocracy.net>

KOTKIN, J. in SIEGEL, F.: Terrorism: Attacks Threaten Future of Cities, dostopno na:

http://www.joelkotkin.com/Urban_Affairs/

KOUFA, K. (2002): On Defining Terrorism and other matters, V: Grover, Verinder (ur.): Enciclopaedia of International terrorism 1 – Terrorism: history and development. Deep&Deep Publication, New Delhi, str. 9-13.

LATINSKO – SLOVENSKI SLOVAR (1972): pojem »Terror«, DZS, Ljubljana, str. 535

MANI, V.S. (2002): International Terrorism – Is definition possible? V: Grover, Verinder (ur.): Enciclopaedia of International terrorism 1 – Terrorism: history and development. Deep&Deep Publication, New Delhi, str. 65-70.

MLINAR, Z. (1994): Individuacija in globalizacija v prostoru. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

O'TOOLE, R. (2001): Is sprawl a defense against terrorism? Dostopno na: <http://www.heartland.org/Article.cmf?artId=802>

SHAW, M. (2001): »New wars of the city«. Dostopno na: <http://www.martinshaw.org/>

SHIVA, V. (2001): Globalization and Talibanization, dostopno na: <http://www.globalpolicy.org/globaliz/econ/2001/1106.htm>

SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA (1991): »Teror«, 5. knjiga, DZS, Ljubljana, str.71

US ARMY, Field Manual 100-20, Stability and Support Operations, »Chapter 8: Combatting Terrorism«

VERBINC, F. (1994): Slovar tujk, 11.izdaja, Cankarjeva založba, Ljubljana

WILKINSON, P. (1995): Terrorism: Motivations and Causes, dostopno na: <http://www.terrorismcentral.com/Library/Causes/CSIS.html>